

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zvláštní řízení soudní

Plzeň 2016

Julie Hrubá

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Julie HRUBÁ**
Osobní číslo: **R11M0112P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Zvláštní řízení soudní**
Zadávací katedra: **Katedra občanského práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Obecné vymezení sporných a nesporných řízení
3. Důvody vyčlenění nesporných řízení z občanského soudního řádu do samostatného zákona
4. Vztah zákona o zvláštních řízeních soudních a občanského soudního řádu
5. Charakteristika zvláštních řízení soudních a jejich společné znaky
6. Vybraná zvláštní řízení soudní
7. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

viz příloha

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Miloslava Wipplingerová, Ph.D.,LL.A.
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce:

23. února 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2016

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
pověřená osoba

V Plzni dne 7. července 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Zvláštní řízení soudní“ zpracovala samostatně za použití odborných pramenů, které jsem vyznačila způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Horní Bříze dne 21. března 2016

Julie Hrubá

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala JUDr. Miloslavě Wiplingerové, Ph.D., LL.A. za ochotný přístup, cenné rady a připomínky, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat svým rodičům za podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu studia.

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	1
1. ÚVOD	2
2. OBECNÉ VYMEZENÍ SPORNÝCH A NESPORNÝCH ŘÍZENÍ	4
2.1. PROCESUALISTICKÉ TEORIE VYMEZUJÍCÍ SPORNÁ A NESPORNÁ ŘÍZENÍ	5
2.2. DALŠÍ PŘÍSTUPY VYMEZUJÍCÍ SPORNÁ A NESPORNÁ ŘÍZENÍ	6
2.3. HISTORICKÝ POHLED NA NESPORNÁ ŘÍZENÍ	7
2.3.1. ŘÍMSKÉ PRÁVO.....	7
2.3.2. ČESKÉ ZEMĚ.....	7
3. DŮVODY VYNĚTÍ ZVLÁŠTNÍCH ŘÍZENÍ SOUDNÍCH Z OBČANSKÉHO SOUDNÍHO ŘÁDU	10
3.1. REKODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA	10
3.2. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI.....	10
3.3. KOMPARACE S OKOLNÍMI STÁTY.....	11
3.4. VĚCNÉ DŮVODY	11
3.5. SEKUNDÁRNÍ DŮVODY	12
4. VĚCNÉ DŮVODY VYNĚTÍ ZVLÁŠTNÍCH ŘÍZENÍ SOUDNÍCH Z OBČANSKÉHO SOUDNÍHO ŘÁDU	12
4.1. CHARAKTER SPORNÉHO A NESPORNÉHO ŘÍZENÍ	12
4.2. CHARAKTER SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ.....	13
4.3. STANOVENÍ CIVILNÍ PRAVOMOCI.....	13
4.4. STANOVENÍ MÍSTNÍ PŘÍSLUŠNOSTI.....	13
4.5. VYMEZENÍ ÚČASTNÍKŮ A JEJICH POSTAVENÍ.....	14
4.6. POSTAVENÍ ÚČASTNÍKŮ	15
4.7. STÁTNÍ ZÁSTUPCE	16
4.8. ZPŮSOB ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ.....	16
4.9. DISPOZICE ŘÍZENÍM A PŘEDMĚTEM ŘÍZENÍ	16
4.10. PRŮBĚH ŘÍZENÍ.....	16
4.11. DOKAZOVÁNÍ.....	17

4.12.	APELAČNÍ PRINCIP	17
4.13.	NÁKLADY ŘÍZENÍ A NÁHRADA NÁKLADŮ ŘÍZENÍ	17
4.14.	PRÁVNÍ MOC A VYKONATELNOST ROZHODNUTÍ.....	18
5.	VZTAH OBČANSKÉHO SOUDNÍHO ŘÁDU A ZÁKONA O ZVLÁŠTNÍCH ŘÍZENÍCH SOUDNÍCH.....	19
6.	ZÁKON O ZVLÁŠTNÍCH ŘÍZENÍCH SOUDNÍCH – OBECNÁ ČÁST	20
6.1.	CIVILNÍ PRAVOMOC A VÝČET DRUHŮ ŘÍZENÍ DLE ZÁKONA O ZVLÁŠTNÍCH ŘÍZENÍCH SOUDNÍCH	21
6.2.	PŘÍSLUŠNOST	22
6.2.1.	VĚCNÁ PŘÍSLUŠNOST	22
6.2.2.	MÍSTNÍ PŘÍSLUŠNOST	22
6.3.	OTÁZKY SPOJENÉ SE SOUDNÍM ŘÍZENÍM	23
6.3.1.	ÚKONY PŘED ZAHÁJENÍM ŘÍZENÍ.....	24
6.3.2.	ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ.....	24
6.3.3.	ŘÍZENÍ	25
6.3.4.	DOKAZOVÁNÍ.....	27
6.3.5.	ROZHODNUTÍ VE VĚCI A NÁKLADY ŘÍZENÍ	27
6.3.6.	OPRAVNÉ PROSTŘEDKY	28
7.	ŘÍZENÍ NOVÁ, NEPŘEVZATÁ Z OBČANSKÉHO SOUDNÍHO ŘÁDU	29
7.1.	ŘÍZENÍ O NĚKTERÝCH PODPŮRNÝCH OPATŘENÍCH.....	29
7.1.1.	PŘEDBĚŽNÉ PROHLÁŠENÍ A ŘÍZENÍ VE VĚCECH PŘEDBĚŽNÉHO PROHLÁŠENÍ.....	30
7.1.2.	NÁPOMOC PŘI ROZHODOVÁNÍ A ŘÍZENÍ VE VĚCECH NÁPOMOCI PŘI ROZHODOVÁNÍ.	31
7.1.3.	ZASTOUPENÍ ČLENEM DOMÁCNOSTI A ŘÍZENÍ VE VĚCECH ZASTOUPENÍ ČLENEM DOMÁCNOSTI.....	32
7.2.	ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA NEZVĚSTNÉHO	34
7.2.1.	PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA NEZVĚSTNÉHO.....	34
7.2.2.	ŘÍZENÍ A JEHO PRŮBĚH	35
7.3.	ŘÍZENÍ O PŘIVOLENÍ K ZÁSAHU DO INTEGRITY	36
7.3.1.	ŘÍZENÍ A JEHO PRŮBĚH	37
7.4.	ŘÍZENÍ VE VĚCECH SVĚŘENSKÉHO FONDU	38
7.4.1.	SVĚŘENSKÝ FOND	38

7.4.2. ŘÍZENÍ A JEHO PRŮBĚH	40
7.5. ŘÍZENÍ VE STATUSOVÝCH VĚCECH MANŽELSKÝCH.....	42
7.5.1. OBECNĚ K ŘÍZENÍ VE STATUSOVÝCH VĚCECH MANŽELSKÝCH.....	42
7.5.2. ŘÍZENÍ O URČENÍ, ZDA TU MANŽELSTVÍ JE ČI NENÍ, A ŘÍZENÍ O NEPLATNOSTI MANŽELSTVÍ	43
7.5.2.1. Zdánlivé manželství a neplatnost manželství	43
7.5.2.2. Řízení a jeho průběh	44
7.5.3. ŘÍZENÍ O ROZVOD MANŽELSTVÍ.....	47
7.5.3.1. Rozvod manželství.....	47
7.5.3.2. Řízení a jeho průběh	48
7.6. ŘÍZENÍ VE STATUSOVÝCH VĚCECH PARTNERSKÝCH	52
7.6.1. REGISTRované PARTNERSTVÍ.....	53
7.6.2. ŘÍZENÍ A JEHO PRŮBĚH	53
7.7. ŘÍZENÍ O URČENÍ A POPŘENÍ RODIČOVSTVÍ	55
7.7.1. URČOVÁNÍ MATEŘSTVÍ A OTCOVSTVÍ, POPŘENÍ OTCOVSTVÍ.....	56
7.7.2. ŘÍZENÍ O URČENÍ A POPŘENÍ RODIČOVSTVÍ	58
7.7.2.1. Určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů.....	59
7.7.2.2. Řízení o určení a popření otcovství	60
7.7.2.3. Řízení o určení a popření mateřství	62
8. ZÁVĚR	63
RESUMÉ	65
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ.....	66

Seznam použitých zkratek

z.ř.s.	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.
o.s.ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
o.z.	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
Sb.	Sbírka zákonů České republiky

1. Úvod

V souvislosti s rozsáhlými změnami v občanskoprávním sektoru právního řádu České republiky, které přinesl rok 2014, se často zmiňuje tzv. nový občanský zákoník. Při bližším pohledu na problematiku rekodifikace lze zjistit, že rekodifikací soukromého práva není jen zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ale i další související úpravy. A právě jedna takováto úprava se stala předmětem této diplomové práce, jejíž název zní „Zvláštní řízení soudní“. V českém právním řádu se od 1. ledna 2014 nalézá zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Jedná se o úpravu, jejíž vznik si vyžádala rekodifikace soukromého práva hmotného, neboť zejména občanský zákoník zavedl do českého právního řádu zcela nové hmotněprávní instituty a mnohdy zavedené instituty modifikoval. Na všechny tyto změny bylo nutné efektivně reagovat i procesněprávně tak, aby byla rekodifikace soukromého práva jako celku zharmonizována. Kodexy soukromého práva a občanský soudní řád jsou komplementární, čili se vzájemně doplňují, a nebylo přípustné, aby byla ohrožena ochrana subjektivních práv z důvodu věcné či terminologické neshody.¹

Zároveň došlo vytvořením nového zákona č. 292/2013 Sb. k oddělení v civilním právu se vyskytujících dvou druhů řízení – řízení sporného a nesporného. Obě řízení byla do konce roku 2013 upravena zákonem č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Rekodifikačním úsilím však byla nesporná řízení vyňata z občanského soudního řádu a zařazena do samostatného zákona. Překvapující se může zdát, proč se hovoří o nesporných řízeních, když dle zákonného označení by se mělo jednat o zvláštní řízení. Zkráceně lze říci, že pojem zvláštní řízení je v podstatě širší, nadřazený pojem, neboť v sobě zahrnuje jak nesporná řízení, tak řízení, která nejsou ani čistě sporná, ani čistě nesporná, jsou jednoduše zvláštní.

Jak již uvedené téma, zejména pak slovo „řízení“, napovídá, bude diplomová práce pojednávat o problematice občanského práva procesního, nikoliv hmotného. Byť je pravdou, že pilířem rekodifikace soukromého práva se stal občanský zákoník, nelze ignorovat fakt, že rekodifikace zasáhla i občanskoprávní řízení. Civilní právo hmotné a procesní totiž nepředstavuje dva odlišné systémy, nýbrž jeden propojený celek, který se nazývá občanské právo. Hmotné právo říká,

¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 1.

jaká práva a povinnosti mají adresáti, zatímco procesní právo, jakým způsobem, procesem je mohou uplatňovat, čili procesní právo poskytuje určitý procesní rámec právu hmotnému. Je tedy zřejmé, že jedno odvětví by se bez druhého stěží obešlo.

Diplomová práce na téma „Zvláštní řízení soudní“ si klade za cíl rozebrat problematiku sporných a nesporných řízení čili zvláštních řízení, a to nejen ve vztahu k rekodifikaci soukromého práva. Úvodní strany a navazující první část práce mají popsat rozdílné vnímání sporných a nesporných řízení včetně historických souvislostí a nastínit argumenty, o které opřel zákonodárce vynětí některých druhů řízení z občanského soudního řádu do samostatného zákona. V tomto směru bude více prostoru věnováno skupině tzv. věcných důvodů, v nichž se prolínají i odlišnosti sporného a nesporného řízení.

Další část diplomové práce se zaměří na samotný zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a to nejprve z pohledu obecného, tj. pohledem obecných ustanovení společných pro všechny zvláštní řízení, a poté z hlediska zvláštní části zákona, kde se nachází jednotlivá řízení. Vzhledem k tomu, že zvláštní část je poměrně rozsáhlá a představuje takřka celý zákon, nelze v této práci nalézt prostor pro každé řízení. Ze zvláštní části tak bude zaměřena pozornost na řízení, která nebyla dosud upravena a své vlastní úpravy se dočkala poprvé až v tomto zákoně. Jelikož jsou tato řízení více či méně spojena s hmotněprávními termíny, bude pojednání o řízení uvedeno i s hmotněprávním podtextem.

2. Obecné vymezení sporných a nesporných řízení

V rámci civilního práva procesního, jakožto prostředku ochrany soukromých subjektivních práv a oprávněných zájmů², se dnes nenalézá jediný univerzální typ soudního řízení. Ze dvou hlavních pramenů civilního práva procesního, tj. zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále také o.s.ř.) a zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále také z.ř.s.), lze zjistit skutečnost, že každý z nich zahrnuje určité druhy soudních řízení nesoucí společné rysy. Na tomto základě pak teorie rozlišuje mezi spornými a nespornými řízeními. Sporná řízení jsou obsažena v občanském soudním řádu, zatímco nesporná či rovněž zvláštní řízení soudní jsou součástí zákona o zvláštních řízeních soudních.

Při pohledu na očíslování zákona o zvláštních řízeních soudních lze zjistit, že se jedná o poměrně nový produkt zákonodárského sboru České republiky, především v porovnání s občanským soudním řádem. Pravdou je, že vytvoření z.ř.s. významně souvisí s rekodifikací soukromého práva v ČR a vydáním „nového“ občanského zákoníku, zákona č. 89/2012 Sb. (dále také o.z.). Ačkoliv by se mohlo zdát, že do té doby zde žádná řízení obsažená v zákoně o zvláštních řízeních soudních neexistovala, není tomu tak. Valná většina těchto tzv. zvláštních řízení byla uplatňována již dříve před rekodifikací, ale nebyla uvedena ve vlastním zákoně, nýbrž se nacházela v občanském soudním řádu v hlavě páté, části třetí pod označením „zvláštní ustanovení“. Důvody, které vedly zákonodárce k vyčlenění, budou popsány v třetí kapitole.

I bez podrobnějšího zkoumání těchto důvodů lze však jednoduchou úvahou, opřenou o pouhé označení sporné a nesporné, dojít k závěru, že zde musí existovat určitá řízení, ve kterých se nevede žádná pře. Tento závěr může vypadat poněkud zvláště v souvislosti s představou civilního práva procesního, které je plné sporů. V soudním prostředí se však skutečně nachází řízení, jejichž podstatu netvoří dvě proti sobě stojící strany – žalobce a žalovaný. A právě tato řízení byla přesunuta z o.s.ř. do z.ř.s.

Předchozí věta je však do určité míry zjednodušující a nelze ji chápat příliš dogmaticky. Zákon o zvláštních řízeních totiž nezahrnuje pouze všechna řízení

² SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K., VESELÁ, R. *Úvod do civilního řízení*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 7.

nesporná (typicky třeba řízení dědické nebo o omezení svéprávnosti), ale i některá řízení charakteru ne snad čistě sporného, ale blížícího se spornému³, jako například řízení o rozvodu. Vzhledem k této skutečnosti je pak terminologicky vhodnější a přesnější pro řízení obsažená v z.ř.s. používat označení zvláštní než nesporná.

V úvodu kapitoly bylo řečeno, že sporná a nesporná řízení tvoří určitou skupinu řízení, kterou spojují společné rysy. Na pravou míru je však nutno uvést, že *„hranice vymezení (mezi těmito řízeními) lze těžko určit, neboť nelze nesporná řízení obecně charakterizovat, protože nesporná řízení, tedy zvláštní druhy řízení, netvoří ucelený komplex tak jako řízení sporná. Jde vlastně o určitý soubor zvláštních řízení, která se od sebe navzájem liší. Spojuje je pouze to, že nejde o řízení sporné.“*⁴

2.1. Procesualistické teorie vymezující sporná a nesporná řízení

Diferenciace sporných a nesporných řízení podléhá již několik desítek let zkoumání z řad procesualistů. Existuje zde tak několik teorií, se svými přívrženci i odpůrci, jež podrobují obě skupiny řízení třídění dle různých kritérií. Steiner svými myšlenkami odsuzoval teorii, která se opírala o charakter rozhodnutí typických pro jednotlivá řízení. Při své úvaze vycházel přímo z právních vztahů a tvrdil, že v rámci sporných řízení vystupují vztahy dvoustranné, kdy na jedné straně existuje subjekt povinný a na druhé subjekt oprávněný. Strany jsou tak v postavení odpůrců a jedná se o řízení sporné. Ostatní hmotněprávní vztahy, kde strany v podstatě nejsou a tudíž nelze hovořit ani o odpůrcích, jsou řízeními nespornými.⁵

Teorie uvádí, že sporná řízení jsou ukončována deklaratorními rozhodnutími a nesporná řízení konstitutivními rozhodnutími. Toto lze ovšem nabourat příklady jednotlivých rozhodnutí. Například rozhodnutí o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, leč je výsledkem sporného řízení, má účinky

³ JIRSA, J. Zákon o zvláštních řízeních soudních a procesní úvahy de lege ferenda. *Právní prostor*. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/zakon-o-zvlastnich-rizenich-soudnich-a-procesni-uvahy-de-lege-ferenda>.

⁴ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 9.

⁵ STEINER, V. *Základní otázky občanského práva procesního*. 1. Vydání. Praha: Academia, 1981, s. 277.

konstitutivní, a naopak řízení o úschovách, řazené do nesporných řízení, vyvolává deklaratorní účinky.⁶

Jiná teorie pak nabízí pohled z hlediska represe a prevence daných řízení. Jelikož ve sporném řízení je hlavním účelem vyřešit spor vycházející z hmotněprávního vztahu stran, je hlavní smysl řízení spatřován v represi. A protože u nesporného řízení se strany nenalézají v postavení odpůrců, neřeší se spor mezi hmotněprávními zájmy účastníků, je zde kladen důraz spíše na prevenci. I tento přístup však mezi předními procesualisty našel kritiky. Zoufík tvrdil, že tento pohled je nesprávný, protože ve sporném řízení jsou například vydávána předběžná opatření, která jsou bez pochyby charakteru preventivního.

Přehled teorií může zakončit pohled Štajgra. Štajgr vytvořil výčet podmínek, které při splnění či nesplnění měly napovědět, zda je řízení sporné, nebo nesporné. Aby ovšem mohl prohlásit, že řízení je stoprocentně sporné, musely být kumulativně splněny všechny podmínky. A o které podmínky se jedná: zahájení řízení výhradně na návrh, ke kterému je oprávněn výlučně účastník; právním vtahem, který je předmětem řízení, mohou účastníci volně disponovat a nakonec, že si účastníci musí být vzájemnými odpůrci.⁷

2.2. Další přístupy vymezující sporná a nesporná řízení

Vedle těchto teorií existují také další přístupy, jimiž lze charakterizovat a tím od sebe odlišit obě skupiny řízení. Jako příklad přístupů lze uvést rozdílné označení pro účastníky sporného a nesporného řízení. Ve sporném řízení se účastníci nazývají zásadně žalobce a žalovaný, tak jak říká zákon v § 90 občanského soudního řádu. U nesporného řízení se může označení lišit. § 6 zákona o zvláštních řízeních soudních uvádí buď navrhovatele a toho, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno, nebo navrhovatele a toho, kterého zákon za účastníka označuje. Vzhledem k tomu, že tento a další přístupy zároveň představují i důvody, proč byla zvláštní řízení soudní vložena do vlastního zákona, bude o nich komplexně pojednáno dále.

⁶ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 9

⁷ ŠTAJGR, F. *Některé teoretické otázky civilního práva procesního*. Praha: Acta universitatis caroline, 1969, s. 55.

2.3. Historický pohled na nesporná řízení

2.3.1. Římské právo

Je-li vzato v potaz, že dnešní moderní pojetí práva, právních systémů a právních institutů má svůj prapůvod v římském právu, nemůže tomu být jinak ani u nesporných řízení. Ačkoliv bylo v římském právu dominantní řízení sporné, existovaly zde určité okrajové procesní formy. Z těchto zvláštních forem, jež spočívaly v úkonech, při nichž jindy aktivní magistrát pouze svým prohlášením stvrzoval úkony účastníků (tento proces nesl označení *iurisdictio voluntaria*), se pozdějším vývojem stala zvláštní řízení soudní v pojetí, jaké je známo dnes.⁸

Dnešnímu vnímání nesporných řízení se pak přibližuje římské právo v období principátu. V principátu se mění pasivní role magistráta, dostává se mu pravomoci zasahovat do některých právních poměrů účastníků, a to v samostatném řízení. Mezi tato řízení patřilo například rozhodování o tom, zda má dědic povinnost poskytnout ta singulární pořízení, jež byla ponechána na jeho spravedlivém uvážení, řešení alimentálních záležitostí či rozhodování o honorářích za intelektuální činnost.⁹

Přes zánik římské říše se lze přenést rovnou do 12. století. V tomto období se pojetí nesporných řízení opět o krok přiblížilo dnešní době, především v tom směru, které otázky byly v rámci nesporných řízení projednávány. Městští konzulové, kteří se stali nositeli pravomoci v nesporných záležitostech, mohli rozhodovat ve věcech osvojení nebo ustavování opatrovníků a poručníků.

2.3.2. České země

Podobně, jako tomu bylo v římské říši, i v českých zemích byla v období feudalismu více vyvinuta sporná řízení. Avšak i tehdy existovaly určité záležitosti, které se řadily k nesporným řízením. Tuto agendu pak řešily soudy, zvláštní úřady vytvořené pro určité otázky a dále pak také pozemková vrchnost. O tom, jakého významu a rozsahu nabývala práva pozemkové vrchnosti vůči poddaným, dokládá i fakt, že v 18. století a v první polovině století 19. se ustálil pro označení

⁸ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 1.

⁹ ZOULÍK, F. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. Praha: Academia, 1969, s. 15.

pravomoci soudce v nesporných věcech termín vyjadřující myšlenku, že na soud přešla pravomoc vznešených, tj. šlechty – „*officium nobile iudicis*“.¹⁰

Významný posun je pak spojován s kodifikačním a unifikačním úsilím Josefa II. Za jeho vlády došlo k přijetí zákona č. 13/1781 Sb. z. s., tzv. josefínského obecného soudního řádu. Jak již napovídá název, zákon se vztahoval pouze na sporná řízení. Podobnou kodifikaci pro nesporná řízení se sice vydat nepovedlo, ovšem roku 1785 byl přijat patent, jenž pro všechny rakouské země upravoval řízení ve věcech osiřelých dětí, dále ve věcech opatrovnických, fideikomissárních a depozitních.¹¹ Vedle tohoto patentu byla rovněž vytvořena učebnice, která v podstatě nahrazovala zákon. Jednalo se o tzv. Fügerovu příručku nesporného řízení.¹²

Dalším krokem ve vývoji nesporných řízení byl tzv. nesporný patent neboli císařský patent č. 208/1854 ř. z. Tento patent byl pak jako převážná většina rakouského a uherského zákonodárství převzat tzv. recepční normou (zákonem č. 11/1918 Sb.) po vzniku Československého státu. Z důvodu přetrvávajícího dualismu, kdy v českých zemích platil jiný právní řád než na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, však bylo přistoupeno k vytvoření nového zákona, který měl minimalizovat dopad odlišného zákonodárství a vytvořit alespoň základní zásady nesporného řízení. V roce 1931 byl proto pro celou Československou republiku přijat jednotný zákon č. 100/1931 Sb. z. a n., o zásadních ustanoveních řízení nesporného. Tímto aktem nedošlo ke zrušení dosud platných právních předpisů (nesporného patentu a dalších zvláštních právních předpisů). Předpisy i nadále přetrvávaly a zákon č. 100/1931 Sb. z. a n. byl k těmto ve vztahu subsidiarity, tj. pokud byla táž otázka upravena zvláštními předpisy, měly přednost zvláštní předpisy před zákonem z roku 1931.¹³

Zákon o zásadních ustanoveních řízení nesporného platil až do roku 1950, kdy byl v rámci tzv. právníkové dvouletky nahrazen legislativním experimentem, jenž si kladl za cíl sjednotit civilní proces do jedné úpravy, v podobě zákona č. 142/1950 Sb., o řízeních ve věcech občanskoprávních. Na podobném základě

¹⁰ ZOULÍK, F. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. Praha: Academia, 1969, s. 18.

¹¹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 5.

¹² ZOULÍK, F. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. Praha: Academia, 1969, s. 21.

¹³ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 6.

byl přijat dosud účinný občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb. „*Koncepce jednotnosti řízení však nebyla tak výrazná, neboť pátá hlava třetí části byla nazvána „zvláštní ustanovení“ a obsahovala doplňky a odchylky, které nebylo možné zahrnout do sjednocovacích institutů. Lze konstatovat, že v zák. č. 142/1950 Sb. i v zák. č. 99/1963 Sb. se sice zvláštnosti nesporných řízení prosazovaly, avšak bez toho, aby byly pojmenovány.*“¹⁴

Nalézací občanské soudní řízení bylo do konce komunistické vlády poznamenáno tzv. koncepcí jednotného procesu. Koncepce vycházela ze samotné socialistické ideologie, jež chtěla, aby stát zasahoval i do soukromoprávních vztahů, a to právě prostřednictvím soudního procesu před civilními soudy. Proto byl proces nalézání práva jednotný a nerozlišovalo se mezi sporným a nesporným řízením.¹⁵

Nyní se lze přenést do listopadu 1989 a k novelizačnímu zákonu č. 519/1991 Sb., který spolu s dalšími reagoval na společenské a hospodářské změny, k nimž došlo v důsledku sametové revoluce. V rámci občanského soudního řádu nedošlo k žádným extrémním přesunům, jaké následovaly v souvislosti s rekodifikací soukromého práva hmotného, ale kapitola o zvláštních ustanoveních v hlavě páté, části třetí se rozrostla o nové druhy řízení.

Již bylo nastíněno, že razantních změn dostalo občanské právo procesní rekodifikací soukromého práva neboli přijetím zejména zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, dále zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích a zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém. Se změnami, které tento krok přinesl, pak bylo nutné přijmout ještě další doprovodné zákony, jejichž jedním představitelem je právě občanský soudní řád. Při úvahách, jak se se změnami vypořádat, připadaly v úvahu dvě varianty. První byla postavena na myšlence novelizace občanského soudního řádu. Ten by stále zahrnoval sporná i nesporná řízení a novela by pouze odrážela změny spojené s rekodifikací soukromého práva hmotného. Druhá varianta byla taktéž založena na novelizaci občanského soudního řádu, ovšem s tím rozdílem, že by novelizační zákon

¹⁴ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 7.

¹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 2.

vypustil hlavu pátou, část třetí, tj. zvláštní ustanovení, a nesporná řízení by pak byla upravena vlastním zákonem přesně tak, jak se tomu nakonec stalo.¹⁶

3. Důvody vynětí zvláštních řízení soudních z občanského soudního řádu

Vynětí zvláštních řízení soudních z občanského soudního řádu bylo stavěno zejména na čtyřech důvodech – rekodifikace soukromého práva, věcné důvody spočívající v rozdílnosti sporného a nesporného řízení, historické souvislosti a komparace se sousedními evropskými státy.¹⁷

3.1. Rekodifikace soukromého práva

Jako první lze zmínit rekodifikaci soukromého práva. Přestože je rekodifikace spojována především se zákonem č. 89/2012 Sb., občanským zákoníkem, jeví se jako potřebné doplnit, že je dále tvořena dvěma zákony – zákonem č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích a zákonem č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém. Ačkoliv se rekodifikace týkala jen soukromého práva hmotného, nebylo možné na ni nenavázat v části procesní. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník zavedl nové do té doby neexistující hmotněprávní instituty či nějakým způsobem přepracoval instituty existující, bylo nutné se s tímto vypořádat v úpravě procesněprávní, tj. v občanském soudním řádu. „*Civilní proces musí být procesní reflexí soukromého práva hmotného a musí obsahovat všechny instituty umožňující soudní ochranu subjektivních práv a povinností upravených soukromoprávními normami.*“¹⁸

3.2. Historické souvislosti

V souvislosti s výše uvedenou kapitolou o historickém vývoji lze jen stručně zopakovat, že až do nástupu komunistické vlády fungovala oddělená úprava sporného a nesporného řízení.

Bylo tomu tak nejprve na základě zákona č. 11/1918 Sb., tzv. recepční normy, kterou byl do českého právního řádu implementován spolu s dalšími rakouskými úpravami i tzv. nesporný patent. Dále se v této dvojkolejní úpravě

¹⁶ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 10-11.

¹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 3.

¹⁸ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 12.

pokračovalo přijetím zákona č. 100/1931 Sb. z. a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného. Při práci na rekodifikaci soukromého práva byla vzata v úvahu tradice přerušená zákonem č. 99/1963 Sb., občanským soudním řádem, který se snažil sporná a nesporná řízení i přes některé výrazné odlišnosti sjednotit v jediné řízení, a došlo k vytvoření zákona o zvláštních řízeních soudních pojímajícího nesporná řízení.

3.3. Komparace s okolními státy

Nyní lze přejít k předposlednímu důvodu, jímž je komparace s okolními státy. Zákonodárce při rekodifikačních snahách neopomněl dle důvodové zprávy zkoumat ani právní řády nejbližších sousedních států, které na Českou republiku měly z historického hlediska velký vliv v oblasti právní. Z tohoto úhlu pohledu se jeví nejbližší Rakouská republika a Spolková republika Německo. Právní úprava sporného řízení v Rakousku je opřena o Občanský soudní řád (Zivilprozessordnung – ZPO) a nesporného řízení o zákon o nesporném řízení (Außerstreitgesetz – AußStrG). Německo se k této podobě přidalo v roce 2008, kdy přijalo zákon o nesporném řízení (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit). Vedle této úpravy nesporných řízení se samozřejmě i v Německu nachází Občanský soudní řád (Zivilprozessordnung).¹⁹

Vzhledem k tomu, že v obou těchto nejbližších státech neexistuje jedna společná právní úprava pro sporná a nesporná řízení, ale vždy rozdělená, postavená na jednom obecném právním předpisu upravujícím sporná řízení a na dvou či více zvláštních právních předpisech upravujících nesporná řízení, bylo tak učiněno i v České republice.

3.4. Věcné důvody

Poslední důležitou a zároveň nejrozsáhlejší příčinou vyčlenění zvláštních řízení soudních do z.ř.s. jsou věcné důvody. Vzhledem k tomu, že věcné důvody zároveň kopírují rozdíly mezi spornými a nespornými řízeními, budou rozebrány podrobněji v následující kapitole.

¹⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 6-7.

3.5. Sekundární důvody

Vyjma primárních výše uvedených důvodů hovořila pro vyčlenění zvláštních řízení z o.s.ř. také skupina sekundárních důvodů. Ty v celém procesu úvah sice nehrály stěžejní roli, ale lze říci, že toto rozdělení podporovaly. Jako příklad mohou být uvedeny zejména nepřehlednost občanského soudního řádu a průtahy řízení s nimi spojené.²⁰

4. Věcné důvody vynětí zvláštních řízení soudních z občanského soudního řádu

Jedná se o skupinu důvodů, která v sobě v podstatě zahrnuje rozdílné prvky sporných a nesporných řízení. Jsou to rozdílnosti, jež zde mezi těmito řízeními existovaly dříve, a občanský soudní řád se s nimi musel vypořádat. Činil tak tím, že k obecné úpravě stanovil odchylky, které se v důsledku řady novel ovšem kupily a vytvářely občanský soudní řád dosti nepřehledným.²¹

Ačkoliv by vůči vzniklé situaci mohlo být namítáno, že vytvořením nového zvláštního zákona se právní řád České republiky rozrostl o nadbytečný zákon, je tento krok vnímán spíše opačně. O.s.ř. se odlehčil od některých ustanovení, která v sobě nesla pouze stanovení výjimek pro nesporné řízení oproti obvyklému řízení spornému. Rozdílnosti mezi oběma druhy řízení se od roku 1989 stále více prohlubovaly a bylo tak nutné tyto odchylky zapracovat do o.s.ř. Obecná úprava o.s.ř. tak ve výsledku obsahovala nejen odchylky v definici a postavení účastníků, ale rovněž rozdílnou otázku pravomoci, koncentrace řízení, dokazování, jednání, použití zvláštních druhů rozsudků, apelace atd. Vzhledem k tomu, že se nejevilo jako efektivní výjimky dále rozšiřovat, bylo tak odůvodněno legislativní oddělení sporného a nesporného řízení.²²

4.1. Charakter sporného a nesporného řízení

Charakter řízení může být několikerý, lze rozeznávat charakter reparační, preventivní, satisfakční, a právě v tomto ohledu se řízení liší. U sporného řízení, jak již vyplývá ze samotného označení, proti sobě stojí dva protivníci. Řízení je tak spíše reparačního rázu, protože jde hlavně o poskytnutí ochrany porušenému

²⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 7.

²¹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 12-13.

²² Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 4.

nebo ohroženému subjektivnímu právu. Nesporná řízení se však starají především o úpravu právních vztahů do budoucnosti, proto se hovoří o tom, že jsou spíše preventivního charakteru.²³

4.2. Charakter soudních rozhodnutí

S charakterem či funkcí řízení blízce souvisí i charakter soudních rozhodnutí, jež jsou výsledkem soudních řízení. Vzhledem k tomu, že ve sporných řízeních je předmětem zkoumání již existující právní vztah, jsou pro ně typická rozhodnutí deklaratorní, která pouze potvrzují čili deklarují práva a povinnosti z tohoto vztahu plynoucí. Naopak zvláštní řízení jsou z valné většiny zakončována rozhodnutími konstitutivními, protože zde dochází k úpravě budoucích vztahů, ke vzniku, změně či zániku práv a povinností z nich vyplývajících.

4.3. Stanovení civilní pravomoci

Ustanovení § 7 odst. 2 občanského soudního řádu: V občanském soudním řízení projednávají a rozhodují soudy spory a jiné právní věci, které vyplývají z poměrů soukromého práva, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány.

Toto obecné stanovení pravomoci, kdy civilní soudy projednávají všechny spory soukromoprávní povahy, se vztahuje pouze na řízení sporná. Zvláštní řízení soudní mají stanovení pravomoci jiné. U nich se pravomoc musí vždy opírat o výslovné ustanovení hmotněprávního předpisu, tj. kde není opora v hmotném právu, nelze vést řízení.²⁴

4.4. Stanovení místní příslušnosti

Z hlediska stanovení místní příslušnosti rozlišuje občanský soudní řád v § 85 – 88 tři způsoby. V ustanovení § 85 o.s.ř. je upravena obecná místní příslušnost. Dále je pak rozeznávána místní příslušnost zvláštní na výběr danou, jedná se o § 87 o.s.ř. Na základě tohoto ustanovení si žalobce může vybrat mezi soudem ustanoveným dle § 85 nebo soudem na výběr daným dle § 87. Tyto dva druhy místní příslušnosti se uplatňují u řízení sporných, nikoliv však u nesporných.

²³ ZAHRADNÍKOVÁ, R. a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 265.

²⁴ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 13.

Z hlediska nesporných řízení je nejzásadnější místní příslušnost tzv. zvláštní výlučná či také obligatorní. Tento poslední druh místní příslušnosti znamená, že pro jednotlivá řízení dle z.ř.s. je místní příslušnost stanovena obligatorně. V případě, že by ustanovení o jednotlivých řízeních místní příslušnost nestanovila zvlášť, použilo by se subsidiárně ustanovení o místní příslušnosti v § 4 z.ř.s. Dle nové judikatury teoreticky není vyloučeno ani určení místní příslušnosti v případě zvláštního řízení ustanoveními občanského soudního řádu, a to na základě § 1 odst. 3 z.ř.s. Soud při stanovení uvedené teze vycházel samozřejmě z toho, že se nejprve určuje místní příslušnost dle ustanovení zvláštní části z.ř.s. a poté případně dle obecného § 4 z.ř.s. Pokud ovšem zvláštním ustanovením příslušnost určit nelze (jak tomu bylo například do 30. 4. 2015 v řízení o soudním prodeji zástavy, než zde přibylo ustanovení § 353a o místní příslušnosti), může se aplikovat § 1 odst. 3 z.ř.s. a následně podpůrně použít § 88 písm. b) o.s.ř. Soud právě v případě soudního prodeje zástavy toto připustil. Výrok odůvodnil tak, že ne vždy lze s jistotou říct, který zájem účastníka je převyšující (kritériem podle § 4 je zájem osoby), a proto se jeví vhodnější aplikace občanského soudního řádu.²⁵

4.5. Vymezení účastníků a jejich postavení

V civilním právu procesním se uplatňují tři definice účastníků. První z nich v § 91 o.s.ř. se vztahuje jen k řízením sporným. Hovoří se v ní o tom, že účastníky řízení jsou žalobce a žalovaný. V nesporných řízeních se však hlavní účastníci nenazývají žalobce a žalovaný, a proto se zde uplatní druhá a třetí definice účastenství, jejichž výklad je obsažen v § 6 z.ř.s. V odst. 1 se paradoxně nachází až třetí definice, na jejímž základě jsou účastníky nesporného řízení navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech má být jednáno. Upřednostňován je tak § 6 odst. 2 z.ř.s. (tj. druhá definice), který za účastníky určuje navrhovatele a toho, který je za účastníka označen zákonem. Přednost má z toho důvodu, že u řady jednotlivých druhů zvláštních řízení jsou účastníci přesně vymezeni, proto by se § 6 odst. 1 z.ř.s. uplatnil až v případě, kdy by žádné konkrétní vymezení účastníků nebylo možno nalézt.

Rozdílem mezi spornými a nespornými řízeními nejsou jen definice účastníků, ale i obecné pojetí účastenství, tj. zda je účastenství chápáno materiálně

²⁵ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 22. 8. 2014, 93 Co 430/2014.

či formálně. Formální účastenství se odvíjí od návrhu na zahájení řízení, nikoliv od potenciálního dotčení právní sféry. Materiální přístup odvozuje účastenství z hmotněprávního vztahu, o němž se jedná. Tzn. že za účastníky jsou pak považováni všichni, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. V případě sporných řízení je dnes jediným přípustným chápáním pojetí formální, protože účastníky vymezuje návrh na zahájení řízení. Zákon o zvláštních řízeních soudních připouští oba způsoby – § 6 odst. 1 z.ř.s. ilustrující materiální přístup říká, že účastníky jsou navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno, § 318 z.ř.s. reprezentující formální přístup pak stanovuje, že účastníky řízení ve věcech kapitálového trhu jsou ČNB a dále ti, které ČNB v návrhu za účastníky označí.²⁶

4.6. Postavení účastníků

V návaznosti na otázku účastenství se nabízí pohled na instituty s ním související jako např. společenství účastníků nebo hlavní a vedlejší intervence. Společenství účastníků neboli také subjektivní kumulace je situace, kdy na straně žalobce (hovoří se o aktivním společenství) či na straně žalovaného (hovoří se o pasivním společenství) stojí dva a více subjektů. Vzhledem k tomu, že společenství je možné pouze na straně žalobce nebo žalovaného, nenachází tento institut uplatnění u nesporných řízení.²⁷

Obdobný vztah jako ke společenství účastníků mají nesporná řízení i k problematice hlavní intervence, tj. situace, kdy si nějaký subjekt činí zcela nebo z části nárok na věc nebo právo, o nichž probíhá řízení mezi jinými osobami, a vedlejší intervence, respektive vedlejšího účastenství, tj. když má nějaký subjekt právní zájem na výsledku řízení mezi žalobcem a žalovaným. Nakonec lze dodat, že se ani záměna účastníka, kdy je dosavadní žalobce nebo žalovaný nahrazen jinou osobou, ani přistoupení účastníka, kdy se další osoba v žalobě nevymezená stane spolu s vymezenými novým účastníkem řízení, v nesporných řízeních neuplatňují.²⁸

²⁶ LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 28-29.

²⁷ ZAHRADNÍKOVÁ, R. a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 104.

²⁸ ZAHRADNÍKOVÁ, R. a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 106.

4.7. Státní zástupce

Postavení státního zástupce a především jeho možnost vstoupit do řízení tvoří rovněž rozkol v civilním právu procesním. V § 8 z.ř.s. lze totiž nalézt ustanovení o oprávnění státního zástupce vstoupit do zahájeného řízení nebo dokonce zahájit řízení. Pouze v těchto taxativně stanovených druzích zvláštních řízení může státní zástupce jednat. Ačkoliv jsou to jen některá řízení, stále je to mnoho oproti situaci státního zástupce ve sporných řízeních. Do nich státní zástupce nemůže zasahovat v žádném případě.

4.8. Způsob zahájení řízení

U sporných řízení není jiné varianty, než aby bylo zahájeno na návrh účastníka. Jinými slovy se řízení zásadně zahajuje žalobou. Nesporná řízení nejsou v tomto ohledu tak striktní a připouští kromě zahájení řízení na návrh také možnost zahájení bez návrhu, tzn. s uplatněním zásady oficiality. Znamená to, že řízení by bylo zahájeno usnesením soudu, nikoliv návrhem účastníka.

4.9. Dispozice řízením a předmětem řízení

Se způsobem zahájení úzce souvisí i otázka dispozice řízením. Jelikož se u nesporných řízení projevuje zásada oficiality, mají účastníci ztíženou dispozici řízením i předmětem oproti řízení spornému, kde je na základě zásady dispoziční pánem sporu žalobce. Ztíženou dispozici lze ilustrovat například na zpětvzetí návrhu v řízení, které bylo zahájeno na návrh. Návrh zde lze vzít zpět a zastavit tak řízení, ovšem nesouhlasili by ostatní účastníci se zpětvzetím, mohl by soud v řízení pokračovat. A opačně, lze-li řízení zahájit i na návrh, není soud vázán podaným návrhem, může například přisoudit více nebo dokonce něco jiného, než je v návrhu uvedeno. Absolutní dispozice řízením účastníky je možná pouze tam, kde může soud návrhu buď vyhovět, nebo jej zamítnout.²⁹

4.10. Průběh řízení

Sporná a nesporná řízení se v celé řadě kroků v průběhu řízení shodují. Nicméně je nutné zmínit, že u nesporných řízení se neuplatní například následující pro sporná řízení poměrně charakteristické prvky – zkrácená řízení (jako např. platební rozkaz či směnečný a šekový platební rozkaz), zvláštní druhy rozsudků

²⁹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 14.

(myšleno rozsudek pro uznání a rozsudek pro zmeškání), dále se kupříkladu u zvláštních řízení soudních nemohou konat přípravná jednání.

4.11. Dokazování

Při dokazování ve sporném řízení platí velice významně zásada projednací. Na základě ní jsou účastníci povinni předkládat soudu svá tvrzení a navrhnout k jejich prokázání důkazy, tzn. že pro dosažení svého úspěchu musí unést břemeno tvrzení a břemeno důkazu. Opakem projednací zásady je zásada vyšetřovací, nebo také inkviziční či vyhledávací. Ta je, i když ne zcela bez výjimky, těžištěm nesporného řízení. Znamená, že zjištění skutkového stavu věci nemají v rukou účastníci, ale iniciuje jej soud. Jinými slovy „*za objasnění skutkového stavu potřebného k rozhodnutí ve věci je odpovědný soud. Soud má povinnost provést i jiné důkazy, které účastníci nenavrhli, pokud jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu, a takové důkazy ani nemusí vyplývat z obsahu spisu.*“³⁰

4.12. Apelační princip

Zásada vyšetřovací, ovládající řízení nesporné na prvním stupni, se do určité míry prolíná také do odvolacího řízení. Výsledkem je, že ve fázi odvolání v případě nesporného řízení platí zásada úplné apelace a je tak možné před soudem druhého stupně uvádět nová tvrzení a důkazy. Pokud bychom se ovšem odvolávali v řízení sporném, museli bychom mít na paměti, že je ovládáno zásadou neúplné apelace, což má za následek tzv. zákaz novot neboli zákaz navrhování nových skutečností a důkazů, které nebyly uvedeny před soudem prvního stupně. Jejich uplatnění je možné jen tehdy, dovoluje-li to výslovně zákon.

4.13. Náklady řízení a náhrada nákladů řízení

Náklady nesporného řízení se od nákladů sporného řízení odlišují svým rozsahem – náklady nesporného řízení jsou totiž daleko nižší. Tuto výhodu získaly především proto, že náklady potenciálního právního zastoupení jsou dle vyhlášky č. 177/1996 Sb. významně nižší a zároveň je značná část nesporných řízení dokonce osvobozena od soudních poplatků.³¹

Pohledem na náhradu nákladů řízení, a to nejprve z obecného hlediska, lze zjistit, že zde existují určité zásady, které se při hrazení nákladů řízení uplatňují.

³⁰ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 14.

³¹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 15.

Jedná se o zásadu zájmovou, zásadu úspěchu, respektive neúspěchu a zásadu odpovědnosti za zavinění či za náhodu. V případě sporných řízení je stěžejní zásada úspěšnosti ve věci. Jak již bylo několikrát řečeno, sporné řízení je řízení dvou protistran obhajujících svou pravdu, předpokládá se úspěch jedné ze stran a prohra druhé. Každá ze stran si tak nese odpovědnost za výsledek svého jednání sama³², a proto se aplikace této zásady v podstatě sama nabízí.

U zvláštních řízení soudních ovšem tuto zásadu aplikovat nelze. Za jistých podmínek je možné přiznat náhradu nákladů řízení na základě zásady odpovědnosti za zavinění, nicméně pro tento druh soudních řízení je typické, že se náhrada nákladů vůbec nepřiznává.

4.14. Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí

Výsledkem řízení ať sporného, nebo nesporného by mělo být rozhodnutí. Každé takové rozhodnutí má pak dvě vlastnosti – právní moc a vykonatelnost. Právní moc z materiálního hlediska znamená, že rozhodnutí je nezměnitelné, vytváří tak účinky *res iudicatae*, a závazné. Ovšem právní moc má ještě svou formální stránku, jež značí, že pravomocné rozhodnutí již není možné napadnout řádnými opravnými prostředky.

Často bývá nutným předpokladem pro to, abychom mohli hovořit o vykonatelnosti rozhodnutí právě právní moc. Zejména se jedná o případy, kdy byla uložena rozhodnutím povinnost. Zde se čeká na uplynutí tzv. pariční lhůty neboli lhůty pro dobrovolné plnění, jejíž počátek se odvíjí obvykle od okamžiku právní moci. Jestliže žádná povinnost uložena nebyla, splývá okamžik právní moci s okamžikem vykonatelnosti. Existují však i takové situace, kdy vykonatelnost nastane dříve než právní moc. Hovoří se o tzv. předběžné vykonatelnosti. Nastane-li předběžná vykonatelnost přímo ze zákona, jedná se o předběžnou vykonatelnost obligatorní. S touto se lze setkat například v § 162 odst. 1 o.s.ř. Předběžnou vykonatelnost však může soud vyslovit i na návrh účastníka dle § 162 odst. 2 o.s.ř., pak by se jednalo o předběžnou vykonatelnost fakultativní. V těchto případech běží lhůta k plnění od doručení rozsudku povinnému, okamžikem jejího uplynutí se rozhodnutí stává vykonatelným.³³

³² SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K., VESELÁ, R. *Úvod do civilního řízení*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 151.

³³ ZAHRADNÍKOVÁ, R. a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 148-149.

U sporných řízení je standardní, že po dni, kdy rozhodnutí nabylo právní moci, následuje tzv. pariční lhůta pro dobrovolné splnění uložené povinnosti. Až po marném uplynutí pariční lhůty a nesplnění uložené povinnosti, nabývá soudní rozhodnutí vykonatelnost a je tak možné uloženou povinnost vynutit proti vůli účastníka, jemuž byla uložena. Vzhledem k tomu, že v nesporných řízeních je rozhodováno převážně formou usnesení, váže se nabytí vykonatelnosti na okamžik jejich doručení. Bylo-li by i v nesporném řízení rozhodnuto formou rozsudku, nabylo by rozhodnutí s největší pravděpodobností právní moc a vykonatelnost v jeden moment, a to z toho důvodu, že se nejedná o rozsudky „na plnění“ a neobsahují tak lhůtu pro dobrovolné plnění tak jako rozsudky ve sporných řízeních.³⁴

5. Vztah občanského soudního řádu a zákona o zvláštních řízeních soudních

Otázka vztahu o.s.ř. a z.ř.s. je upravena v § 1 z.ř.s. a dala by se charakterizovat slovy dvojí subsidiarita. Pojem tzv. obecné subsidiarity je poměrně známý. Jedná se o situaci, kdy jeden zákon funguje jako *lex generalis*, zde by toto představoval občanský soudní řád, a druhý jako *lex specialis*, nyní si pod ním lze představit zákon o zvláštních řízeních soudních. Tento základní subsidiární vztah dvou výše uvedených zákonů odpovídá § 1 odst. 2 z.ř.s., tzn. nestanoví-li ustanovení zákona o zvláštních řízeních soudních něco odlišně od občanského soudního řádu, použije se beze zbytku dosavadní občanský soudní řád. Vždy tak budou aplikovatelná například ustanovení o vyloučení soudců a soudních zaměstnanců, zastupování účastníků nebo o formálních náležitostech rozhodnutí.³⁵

Na začátku však bylo zmíněno, že se jedná o dvojí subsidiaritu. Z toho lze vyvodit, že vedle obecné subsidiarity existuje ještě jedna subsidiarita – tzv. zbytková. Objasnění zbytkové subsidiarity se pak nalézá v § 1 odst. 3 z.ř.s., který praví, že nevyplývá-li z povahy jednotlivých ustanovení něco jiného, použijí se ustanovení z.ř.s. vedle ustanovení o.s.ř. Jde o situace, kdy má procesní institut svou ucelenou úpravu v o.s.ř. a úprava v z.ř.s. ji rozšiřuje. Jako příklad lze uvést

³⁴ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 15.

³⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 18.

možnost podání odvolání. Z.ř.s. uvádí případy, kdy nelze podat odvolání. Tyto případy se musí použít v kontextu s ostatními uvedenými v o.s.ř., nikoliv samostatně.³⁶ Nejedná se totiž o ustanovení oddělitelné od o.s.ř., nýbrž doplňující o.s.ř. Zákon o zvláštních řízeních soudních obsahuje i některé nové instituty, které občanský soudní řád nezná, například jiný soudní rok v § 18 z.ř.s. Úprava o.s.ř. se tak logicky v těchto případech nepoužije vůbec.

Pro vztah z.ř.s. a o.s.ř. je typická dvojí subsidiarita, nicméně například Winterová poukazuje na možnost subsidiarity až trojí. O trojitě subsidiaritě by se dalo hovořit zejména v souvislosti s řízením ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu obsaženém v hlavě I. zvláštní části z.ř.s., neboť toto řízení má svoji vlastní obecnou část.³⁷ Nabízí se tak otázka, jak se s touto poměrně komplikovanou situací, kdy lze na jedno řízení použít subsidiárně několik úprav, vypořádají v praxi soudy. Již dvojí subsidiarita se může jevit jako obtížně aplikovatelná, a proto se nelze ubránit důvodným pochybnostem o ochraně subjektivních práv v souvislosti se subsidiaritou trojí.

6. Zákon o zvláštních řízeních soudních – obecná část

Zákon o zvláštních řízeních soudních se člení do tří částí, jejichž systematika kopíruje systematiku občanského zákoníku.³⁸ První částí je část obecná, které jsou věnovány kapitoly a podkapitoly níže, následuje část zvláštní již o konkrétních druzích řízení. Poslední část tvoří přechodná a závěrečná ustanovení.

Pokud jde o obecnou část z.ř.s., nachází se v ní ustanovení týkající se všech jednotlivých řízení z části zvláštní. Lze tak v podstatě říct, že tvoří jakýsi *lex generalis* ke zvláštní části. Ovšem vzhledem k tomu, že k celému z.ř.s. se subsidiárně dle § 1 odst. 2 použije i občanský soudní řád, vzniká zde určitá specifická situace, kdy pro jedno řízení musí být vždy nahlédnuto do více procesních předpisů. „*To tedy fakticky znamená, že např. v řízení o rozvod manželství si nevystačíme s obecnou částí, musíme zalistovat do části zvláštní, abychom následně zjistili, že podpůrně se podle § 1 použije občanský soudní řád,*

³⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 19.

³⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. První část: Řízení nalézací. 7. vydání. Praha: Linde, 2014, s. 358.

³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 8.

a to velmi podstatným způsobem, takže musíme přeskóčit do třetího procesního předpisu.“³⁹

6.1. Civilní pravomoc a výčet druhů řízení dle zákona o zvláštních řízeních soudních

Na základě § 1 odst. 1 z.ř.s. je pravomoc soudů rozhodovat dle zákona o zvláštních řízeních soudních dána pouze ve věcech stanovených v samotném zákoně. V souvislosti s tímto ustanovením se jako vhodné jeví zmínit § 2 z.ř.s., ve kterém zákonodárce taxativně vyjmenoval jednotlivé druhy nesporných, respektive zvláštních druhů řízení, jejichž úpravu zákon o zvláštních řízeních soudních obsahuje a jež se nachází ve zvláštní části daného zákona.

Jedná se o tato řízení: řízení o podpůrných opatřeních a ve věcech svéprávnosti; ve věcech nezvěstnosti a smrti; o přivolení k zásahu do integrity; ve věcech přípustnosti převzetí nebo držení v ústavech; o některých otázkách týkajících se právnických osob a svěřenského fondu; o pozůstalosti; o úschovách; o umoření listin; dále o řízení ve věcech kapitálového trhu; o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže; o nahrazení souhlasu zástupce samosprávné komory k seznámení se s obsahem listin; o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva; ve věcech voleb zaměstnanců; o soudním prodeji zástavy; o zákazu výkonu práv spojených s účastnickými cennými papíry; ve věcech manželských a partnerských; ve věci ochrany proti domácímu násilí; o určení a popření rodičovství; ve věcech osvojení; ve věcech péče soudu o nezletilé a nakonec se jedná o řízení v některých věcech výkonu rozhodnutí. Jak již bylo psáno v úvodu diplomové práce, jedná se o dlouhý výčet řízení, a proto bude sedmá kapitola věnována jen řízením dříve samostatně neupraveným v občanském soudním řádu.

Zákonodárce celou řadu těchto řízení převzal z občanského soudního řádu a vložil do zákona o zvláštních řízeních soudních. Jelikož rekodifikace soukromého práva hmotného přinesla několik nových pojmů – podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, nezvěstnost, zásah do integrity, svěřenský fond – a terminologických změn – právní osobnost místo způsobilost k právům a povinnostem, svéprávnost místo způsobilost k právním úkonům,

³⁹ JIRSA, J. Zákon o zvláštních řízeních soudních a procesní úvahy de lege ferenda. *Právní prostor*. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/zakon-o-zvlastnich-rozenich-soudnich-a-procesni-uvahy-de-lege-ferenda>.

právní jednání místo právní úkon, pozůstalost jako souhrnný pojem pro dědictví a odkaz atd., bylo nutné toto reflektovat i v procesní rovině. Některá původní řízení tak dostala jen terminologických změn, dnes se například nehovoří o řízení o způsobilosti k právním úkonům, ale o řízení o svéprávnosti. Některá řízení jsou však zcela nová a v zákoně se objevují poprvé, například řízení o prohlášení člověka za nezvěstného.⁴⁰

6.2. Příslušnost

V rámci problematiky příslušnosti zákon obsahuje vlastní úpravu věcné i místní příslušnosti, a to v § 3 a § 4 z.ř.s.

6.2.1. Věcná příslušnost

Věcnou příslušností se rozumí to, který soud bude věc projednávat v prvním stupni. Pokud by měla být tato úprava srovnána s úpravou občanského soudního řádu, bylo by možno dojít k závěru, že se nijak významně neodlišuje.

I z.ř.s. na prvním místě v § 3 odst. 1 stanovuje příslušnost okresních soudů. Do odst. 2 je pak vsunuto pět výjimek, ve kterých by již v prvním stupni projednával věc krajský soud. Jedná se o statusové věci právnických osob, včetně jejich zrušení a likvidace, jmenování a odvolávání členů jejich orgánů nebo likvidátora, přeměn a otázek statusu veřejné prospěšnosti; o věci opatrovnictví právnických osob; o úschovy za účelem splnění dluhu poskytnout dorovnání protiplnění nebo náhradu škody více osobám na základě rozhodnutí soudu podle zákona o obchodních korporacích nebo zákona o přeměnách obchodních společností a družstev (dále jen „povinná úschova“); o věci kapitálového trhu; o předběžný souhlas s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže a o otázku nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory nebo Komory daňových poradců k seznámení se s obsahem listin.

6.2.2. Místní příslušnost

Z hlediska místní příslušnosti platí pro zvláštní řízení výlučná místní příslušnost. Výlučnost znamená, že pro jednotlivá řízení je místní příslušnost stanovena zvlášť, vždy v ustanovení týkajícím se konkrétního zvláštního řízení. Ustanovení § 4 z.ř.s. o stanovení místní příslušnosti, podle kterého je místně příslušný obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná, lze označit za tzv.

⁴⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 10, 12.

zbytkové ustanovení.⁴¹ Toto ustanovení se tak použije v případech, kdy nelze stanovit výlučnou místní příslušnost v rámci úpravy konkrétního řízení.

S otázkou místní příslušnosti pak úzce souvisí aplikace zásady *perpetuatio fori* neboli zásady trvání příslušnosti, která je zakotvena v § 11 odst. 1 o.s.ř. Dle tohoto ustanovení jsou pro určení věcné a místní příslušnosti až do skončení řízení rozhodující skutečnosti, které tu byly v době zahájení řízení, tj. ke změnám věcné nebo místní příslušnosti po zahájení řízení soud nepřihlíží. § 5 z.ř.s. však v tomto směru přináší výjimku ze zásady *perpetuatio fori*, a to v podobě tzv. přenesení místní příslušnosti. Ve věcech péče soudu o nezletilé, ve věcech opatrovnických a v řízení o svéprávnosti může při změně okolností rozhodujících pro určení místní příslušnosti příslušný soud přenést svoji příslušnost na jiný soud, je-li to v zájmu osoby, o které se rozhoduje. Pro výjimku hovoří rovněž fakt, že soud zde vykonává rozhodovací činnost dlouhodobě a trvání příslušnosti by se tak později mohlo dostat do rozporu s reálným stavem. Přenesení místní příslušnosti (věcnou totiž nelze vůbec přenést) provede soud usnesením, v němž rozhodne o nově příslušném soudu.⁴² Ten nemusí s přenesením souhlasit a může věc předložit svému nadřízenému soudu, jehož rozhodnutí bude závazné nejen pro soud, na který byla příslušnost přenesena a který s tímto nesouhlasil, ale i pro soud, jenž se své místní příslušnosti vzdal, a také pro účastníky. Rozhodnutí musí být vždy odůvodněno.⁴³

6.3. Otázky spojené se soudním řízením

Obdobně jako v případě sporných řízení lze nalézt i u zvláštních řízení možnost ukončit vztah mezi účastníky smírným řešením. Úprava smířčího řízení se nachází v § 9 z.ř.s. a dává soudu za úkol vést účastníky k nalezení smírného řešení a informovat je o možnostech mimosoudního smířčího nebo mediačního jednání. Jinou možností vlídnějšího ukončení řízení je dohoda o předmětu řízení dle § 10 z.ř.s. Dohodu mezi sebou uzavírají přímo účastníci, soud o aktu sepíše pouze protokol. Pokud by se účastníci zároveň vzdali práva na odvolání proti

⁴¹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 22.

⁴² WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Část první: řízení nalézací. 8. vydání. Praha: Leges, 2015, s. 359.

⁴³ LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 26.

schvalujícímu usnesení, nemusí dané usnesení obsahovat odůvodnění.⁴⁴ Toto ovšem nebude možné například u dohody o výživném, která se schvaluje formou rozsudku, zde se bude stále vyžadovat odůvodnění.⁴⁵ Formou rozsudku se bude rozhodovat i o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilého dítěte, tj. například o tom, že dítě zůstane v péči matky, zatímco otec se zaváže hradit výživné ve výši dohodnuté rodiči. Důležité je rovněž podotknout, že dohoda o předmětu řízení musí být podepsána všemi účastníky, jinak k ní soud nepřihlíží.

6.3.1. Úkony před zahájením řízení

Aby mohlo být řízení zahájeno, musí být samozřejmě účastníkům řádně a včas doručeno. Problematika doručování nezískala v z.ř.s. nijak obsáhlou podobu, a proto se subsidiárně použijí ustanovení § 45 a násl. o.s.ř. Zákodárce se v z.ř.s. v tomto směru omezil pouze na neúčinnost doručení písemnosti. Ačkoliv se v podstatě jedná o období ustanovení § 50d o.s.ř.⁴⁶, je možné nalézt jednu odlišnost – návrh. Soud totiž může dle z.ř.s. rozhodnout o neúčinnosti doručení písemnosti, je-li ze spisu zřejmé, že účastník nebo jeho zástupce se z omluvitelného důvodu neseznámil s písemností, a to i bez návrhu.

Významným úkonem před zahájením řízení jsou bezpochyby předběžná opatření. Úprava předběžných opatření v § 12 z.ř.s. stanovuje pouze odchylky při jejich nařizování oproti § 74 a násl. o.s.ř., jenž hraje primární roli při vydávání předběžných opatření.⁴⁷ Předběžné opatření tak lze nařídit bez návrhu, jedná-li se o řízení, které lze i bez návrhu zahájit, s jedinou výjimkou v podobě řízení o pozůstalosti. Jde-li o řízení čistě návrhové, musí soud v usnesení o nařízení předběžného opatření nařídit navrhovateli lhůtu, ve které má podat návrh na zahájení řízení. Nakonec § 12 odst. 3 z.ř.s. stanovuje, že v případě, kdy lze řízení zahájit i bez návrhu, v řízení ve věci ochrany proti domácímu násilí a ve věci výživného, se nevyžaduje složení jistoty k zajištění náhrady škody.

6.3.2. Zahájení řízení

„Zásada ofiiality je vyjádřena v § 13 z.ř.s., který stanoví, že se řízení zahajuje i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na

⁴⁴ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 23.

⁴⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 21.

⁴⁶ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 23.

⁴⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Část první: řízení nalézací. 8. vydání. Praha: Leges, 2015, s. 361.

*návrh (například řízení o úschovách, o osvojení, o rozvodu manželství atd.).*⁴⁸

Soud takto činí bezodkladně poté, co se dozvěděl o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení dle z.ř.s. O provedeném zahájení vydá soud usnesení, proti kterému není přípustné odvolání a které se doručuje účastníkům do vlastních rukou. Lze však ještě uvést, že například usnesení o zahájení řízení o pozůstalosti není třeba doručovat. Takové řízení je pak zahájeno dnem vydání usnesení.

Určitou výjimku z požadavku, aby návrh na zahájení řízení byl zpracován v písemné listinné nebo elektronické podobě, představuje § 14 z.ř.s. Dle něj lze zahájit řízení ústním přednesem do protokolu, ale pouze ve čtyřech taxativně uvedených případech – řízení o povolení uzavřít manželství, řízení ve věci ochrany proti domácímu násilí, řízení o určení a popření rodičovství a řízení ve věcech osvojení.

Učiněný návrh na zahájení řízení může vzít navrhovatel zpět, ovšem soud může rozhodnout o neúčinnosti takového zpětvzetí, jsou-li splněny podmínky pro zahájení řízení i bez návrhu. Soud bude takto činit zřejmě zejména v případech, kdy shledá na pokračování řízení veřejný zájem. Proti rozhodnutí o pokračování je přípustný řádný opravný prostředek.⁴⁹ Na základě výsledku odvolacího řízení bude soud buď v řízení pokračovat, nebo ho zastaví, podobně jako v případě, kdy by v průběhu řízení odpadl důvod pro vedení řízení.⁵⁰

6.3.3. Řízení

Na úvod k tématu řízení se jeví jako účelné zmínit otázku přípravného jednání a jiného soudního roku. Přípravné jednání je pro řízení podle zákona o zvláštních řízeních soudních zcela vyloučeno. Určitou náhradu za přípravné jednání představuje nový institut, který občanský soudní řád neznal a nezná – jiný soudní rok. Soud ho nařizuje, považuje-li to za vhodné. Dochází zde k tomu, že jsou svoláni účastníci k přípravě a projednání věci, probrání svých stanovisek. Jiný soudní rok se může konat i mimo budovu soudu, proto se jej může zúčastnit i účastník, který by například ze zdravotních důvodů nebyl schopen dorazit přímo před soud. O jeho průběhu se sepisuje protokol.⁵¹

⁴⁸ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 24.

⁴⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 22.

⁵⁰ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 24.

⁵¹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 25.

Soud vždy k projednání věci nařizuje jednání. Obdobně jako u jiných ustanovení i z tohoto lze nalézt výjimky. Zvláštní část z.ř.s. nám totiž může u jednotlivých druhů řízení stanovit, že k projednání věci a jejímu rozhodnutí není třeba svolat jednání. Například jde o řízení ve věcech kapitálového trhu nebo řízení o umoření listin.

Nejrozsáhlejším paragrafem týkajícím se již přímo samotného průběhu řízení je § 20 z.ř.s. Ten je v kombinaci s § 21 z.ř.s. tvořen základními rozdílnými principy sporného a nesporného řízení.⁵² Obsahem § 20 odst. 1 z.ř.s. je povinnost soudu zjišťovat všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí ve věci. Pro naplnění této povinnosti navíc soud není vázán skutečnostmi, které tvrdí účastníci. Musí tak svým jednáním naplnit zásadu materiálního řízení. § 20 odst. 2 z.ř.s. se zabývá otázkou koncentrace řízení. Koncentrace řízení neboli povinnost účastníků řízení tvrdit rozhodné skutečnosti v konkrétní lhůtě, tak typická pro sporná řízení, se u zvláštních řízení soudních neuplatňuje. Účastníci mají možnost uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do okamžiku vydání nebo vyhlášení rozhodnutí. Na tento fakt pak navazuje již několikrát zmíněný princip úplné apelace nacházející uplatnění v odvolacím řízení, na jehož základě mohou účastníci tzv. novoty uvádět též u soudu druhého stupně. V rámci sporných řízení je možné, aby soud vydal tzv. rozsudek pro uznání, a to v případě, kdy se účastník nedostaví k jednání nebo se nevyjádří v soudem určené lhůtě k daným skutečnostem. Tato právní fikce je však § 20 odst. 3 z.ř.s. vyloučena. Soud v nesporné věci tak nemůže zaujmout stanovisko, že nedostavením se k soudu či nepodáním písemného vysvětlení účastník uznává nárok druhého účastníka. Aby mohly být skutečnosti považovány za nesporné a prokázané, je vyžadován výslovný souhlas účastníka, nepostačuje tak pouhá neaktivita.⁵³ Přesto má však soud v rukou prostředek proti maření projednání a rozhodnutí věci. Soud totiž může účastníka vyzvat k vyjádření se o určitém procesním návrhu s tím, že k výzvě připojí doložku se stanovním lhůty pro toto vyjádření. Až v okamžiku marného uplynutí stanovené lhůty se bude mít za to, že účastník s procesním návrhem souhlasí. § 20 odst. 4 z.ř.s. pak na soud klade jistá přísnější pravidla v řízeních, ve kterých je účastníkem nezletilý, jenž chápe probíhající situaci. Soud

⁵² WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 25.

⁵³ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 23.

v těchto případech musí postupovat tak, aby byl nezletilý řádně informován nejen o probíhající řízení, ale i o všech důsledcích spojených s vyhověním jeho názoru a soudním rozhodnutím. Tato úprava zakomponovala přímo použitelná procesní práva dítěte dle čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dítěte. Zde je stanoveno, že dítě, které je schopno rozumět procesní situaci, má mít v soudním řízení, jež se ho dotýká, zaručeno právo dostávat příslušné informace, má být konzultováno, dále má mít možnost vyjádřit svůj názor a být informováno o možných důsledcích vyhovění svého názoru a o možných důsledcích rozhodnutí.⁵⁴

6.3.4. Dokazování

Z hlediska dokazování je nejdůležitější § 21 z.ř.s., který stanovuje jako klíčovou vyšetřovací zásadu. Jedná se o opačnou zásadu k zásadě projednací, na základě které soud projednává jen to, co navrhnou účastníci. V případě zvláštních řízení musí soud za účelem správného zjištění skutkového stavu provést samostatně i jiné důkazy než ty, jež navrhli účastníci. Procesní aktivita účastníka není ani přesto popřena. Lze říci, že je tímto pouze naplněn cíl veřejného zájmu tak, aby procesní neaktivita nebyla k újmě účastníka řízení.⁵⁵

Zákon o zvláštních řízeních soudních se problematikou důkazních prostředků dotýká jen velmi stručně v § 21 z.ř.s., proto je v tomto směru subsidiárně použita úprava občanského soudního řádu. Jediný důkazní prostředek upravený odchylně v z.ř.s. je výslech účastníka. § 22 z.ř.s. hovoří o tom, že výslech účastníka se provede vždy, přispěl-li by ke zjištění skutkového stavu, tj. nejen v těch případech, kdy nelze skutečnost dokázat jinak. Dále lze uvést, že občanský soudní řád v § 131 odst. 1 vyžaduje, aby vyslýchaný účastník s výslechem zároveň souhlasil. Z.ř.s. v tomto směru souhlas nepožaduje.

6.3.5. Rozhodnutí ve věci a náklady řízení

Soud ve věcech podle z.ř.s. rozhoduje zásadně usnesením, pokud není výslovně stanoveno, že se rozhoduje rozsudkem. Příkladem, kdy se bude rozhodovat rozsudkem, jsou statusové věci nebo rozhodnutí ve věcech výživného. Pravomocný rozsudek, který se týká statusové otázky fyzické nebo právnické osoby, je pak závazný nejen pro účastníky, ale pro každého. Ve svém rozhodnutí může soud rovněž přisoudit něco jiného nebo i více, než čeho se domáhají

⁵⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 23.

⁵⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 24.

účastníci, ovšem jen tehdy, bylo-li možné řízení zahájit i bez návrhu. Nakonec § 25 odst. 2 z.ř.s. vylučuje rozhodnutí rozsudkem pro uznání, pro zmeškání a platebním rozkazem.

Již výše bylo řečeno, že náhrada nákladů řízení v nesporných řízeních není nijak častá, důkazem toho je i § 23 z.ř.s. Dle něj nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení podle výsledku řízení, jedná-li se o řízení, které lze zahájit bez návrhu, a řízení ve věcech manželských a partnerských. V ostatních případech se přiměřeně použije úprava občanského soudního řádu. Výjimkou z § 23 z.ř.s. je situace, kdy soud může náhradu nákladů řízení uložit zcela nebo částečně tomu, kdo podal návrh na zahájení řízení, přestože šlo o svévolné a bezúspěšné uplatňování práva. Jedná se tak o určité sankční opatření vůči navrhovateli, který chtěl podáním návrhu druhému účastníkovi nebo účastníkům přivodit újmu.⁵⁶

6.3.6. Opravné prostředky

Z hlediska řádného opravného prostředku – odvolání – je důležitý princip úplné apelace vyjádřený v § 28 z.ř.s., který umožňuje v odvolacím řízení uplatňovat nové skutečnosti a navrhopat nové důkazy. V řízení, které lze zahájit ex offa, může soud překročit meze, ve kterých se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí. V těchto věcech pak lze rozhodnutí přezkoumat i tehdy, nedošlo-li ani po výzvě soudu k uplatnění odvolacího důvodu. Jde o případy, kdy bylo podáno odvolání, avšak bez uvedení zákonného odvolacího důvodu.⁵⁷

Pokud jde o mimořádné opravné prostředky, rozlišuje civilní právo mezi dovoláním a žalobou na obnovu řízení a pro zmatečnost. Mimořádnost těchto prostředků spočívá v tom, že oprávněné osoby je podávají až po okamžiku, kdy nabylo napadené rozhodnutí právní moci. Výše bylo uvedeno, že odvolání podávané dle z.ř.s. je postaveno na principu úplné apelace, což jej odlišuje od odvolání dle o.s.ř., které je založeno na neúplném apelačním principu. V případě dovolání žádnou obdobnou principiální odlišnost nelze nalézt. Dovolání bude bez ohledu na skutečnost, zda je podáváno podle z.ř.s. nebo o.s.ř. vždy stát na revizním principu, což znamená, že soud bude napadené rozhodnutí přezkoumávat pouze z právní stránky a bude jej moci nejen potvrdit či zrušit a vrátit věc soudu, který rozhodnutí vydal, ale rovněž jej změnit.

⁵⁶ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 24.

⁵⁷ Tamtéž.

Vzhledem k tomu, že dovolání i žaloba na obnovu řízení a pro zmatečnost vlastní úpravu v z.ř.s. v podstatě nemají, vychází se při jejich uplatnění z občanského soudního řádu. Jediná otázka, kterou zákonodárce upravil odchylně v z.ř.s., se týká principů řízení, jež lze zahájit i bez návrhu – „*principy odvolacího řízení ve věcech, kdy lze zahájit řízení i bez návrhu, se promítají i do řízení o mimořádných opravných prostředcích, tedy žaloby na obnovu řízení a pro zmatečnost. I v těchto případech není soud vázán mezemi, ve kterých se účastník domáhá přezkoumání rozhodnutí.*“⁵⁸ Jen pro upřesnění lze doplnit, že dovolání se řídí týmiž principy. Závěrem může být dodáno, že proti rozhodnutí o rozvodu a rozhodnutí o neplatnosti manželství nebo partnerství nelze dovolání vůbec podat.

7. Řízení nová, nepřevzatá z občanského soudního řádu

Již výše bylo zmíněno, že změny v hmotném právu, které přinesla rekonstrukce, potřebovaly reflexi i na straně práva procesního. V souvislosti s těmito zásahy proto muselo dojít k jistým obměnám v civilním procesu jako takovém. Některá řízení zůstala svou podstatou zachována, avšak s odlišným názvoslovím, například místo dřívějšího řízení o způsobilosti k právním úkonům hovoří z.ř.s. o řízení o svéprávnosti. Ovšem změny spočívající v zavedení nového hmotněprávního pojmu vedly k tomu, že do z.ř.s. byla zařazena řízení naprosto nová, doposud neupravená. A právě o těchto řízeních budou pojednávat následující kapitoly.

7.1. Řízení o některých podpůrných opatřeních

Tento druh řízení je spolu s řízením ve věcech svéprávnosti řazen do skupiny řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob a jeho úprava se nachází v § 31 a § 33 z.ř.s. § 31 představuje demonstrativní výčet otázek, které mohou být předmětem tohoto řízení. Jedná se o splnění podmínky v předběžném prohlášení, změnu nebo zrušení předběžného prohlášení, schválení smlouvy o nápomoci, odvolání podpůrce a schválení zastoupení členem domácnosti. Obecně se dá však říct, že řízení o některých podpůrných opatřeních navazuje na

⁵⁸ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 28.

ustanovení občanského zákoníku o tzv. podpůrných opatřeních při narušení schopnosti zletilého právně jednat.

Věcně a místně příslušným soudem pro všechny druhy těchto řízení je okresní soud dle místa bydliště osoby, v jejímž zájmu se řízení koná (například podporovaného nebo zastoupeného). Rozhodnutí soudu bude vždy ve formě usnesení, neboť zákon výslovně neuvádí formu rozsudku.

7.1.1. Předběžné prohlášení a řízení ve věcech předběžného prohlášení

Předběžné prohlášení upravené v občanském zákoníku v § 38 a § 44 představuje možnost člověka preventivně a závazně projevit vůli pro případ, kdy by nebyl v budoucnosti schopen spravovat vlastní záležitosti například pro postupně se rozvíjející Alzheimerovu chorobu. V prohlášení by zejména mohl stanovit, jakým způsobem mají být spravovány jeho osobní a majetkové záležitosti a kým, kdo se má stát jeho opatrovníkem apod.⁵⁹ Neschopnost projevit svou vůli však nemusí vždy představovat soudní rozhodnutí o omezení svéprávnosti, nýbrž i stav, kdy člověk není schopen adekvátním způsobem či dostatečně rychle projevit svou vůli, přestože rozpoznávací schopnosti zůstávají zachovány. Pokud by mělo dojít k ustanovení opatrovníka nikoliv následkem omezení svéprávnosti, lze jej ustanovit na základě předběžného prohlášení pouze na návrh opatrovnice.⁶⁰

Prohlášení může být učiněno jak ve formě veřejné listiny, tj. ve formě notářského zápisu, tak ve formě soukromé listiny. Bude-li předběžné prohlášení pořizováno ve formě notářského zápisu a jeho obsahem bude povolání určité osoby jako budoucího opatrovníka pořizovatele předběžného prohlášení, činí notář, který předběžné prohlášení sepisoval, o tomto aktu zápis do neveřejného Seznamu prohlášení o určení opatrovníka, jenž vede v elektronické podobě Notářská komora České republiky. Do evidence, kterou pak využívají soudy v řízení o svéprávnosti a ve věcech opatrovnictví, notář zapisuje údaj o tom, kdo předběžné prohlášení pořídil a kdo je povoláván jako opatrovník.⁶¹ Pokud bude

⁵⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Část první: řízení nalézací. 8. vydání. Praha: Leges, 2015, s. 365.

⁶⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář, svazek I*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 190.

⁶¹ Předběžné prohlášení v očekávání vlastní nezpůsobilosti. *Notářská komora České republiky*. Dostupné z: <http://www.nkcr.cz/index.php?page=predbezneprohlaseni>.

sepsáno ve formě soukromé listiny, je nutné dbát podmínek uvedených v § 39 o.z., jenž nám říká, že prohlášení musí být datováno a potvrzeno dvěma svědky. Svědci uvádějí své iniciály a zároveň nesmí být žádným způsobem spojeni s obsahem prohlášení, jinými slovy nesmí mít zájem na jeho obsahu. Jestliže by se později osoba rozhodla prohlášení odvolat, může tak učinit stejnou formou, jakou mělo pořízení, případně může soukromou listinu osobně zničit.

Ze zákonných ustanovení je zřejmé, že pro pořízení prohlášení se nijak nevyžaduje zásah soudu. Soud tedy rozhoduje v otázce prohlášení tehdy, jestliže se prohlášení týká jiné záležitosti než ustanovení opatrovníka, a dále tehdy obsahuje-li prohlášení podmínku. Pak rozhoduje soud o splnění podmínky. Nakonec soud uplatňuje svoji pravomoc v případě, že by se okolnosti pořízení prohlášení změnilo takovým podstatným způsobem, ze kterého by bylo jasné, že osoba by již prohlášení neučinila nebo by jej učinila s jiným obsahem. V této situaci může soud buď prohlášení změnit, nebo zrušit, hrozila-li by pořizovateli závažná újma.⁶² Podstatná změna okolností musí být dána jako objektivní změna právního vztahu, nelze ji zaměnit se změnou názoru či subjektivního postoje zúčastněných, není-li tím dotčena právní realita.⁶³

V případě, že by nebyla dodržena forma předběžného prohlášení, může být prohlášení za neplatné. Avšak i v těchto případech má soud k obsahu přihlídnout, neboť není možné chápat prohlášení jako zcela bezvýznamné.⁶⁴

7.1.2. Nápomoc při rozhodování a řízení ve věcech nápomoci při rozhodování

Nápomoc při rozhodování jako další z forem podpůrných opatření vychází z pojetí tzv. podporovaného rozhodování neboli supported decision-making⁶⁵ a její hmotněprávní úprava se nachází v § 45 až § 48 o.z. Situace nápomoci může nastat tehdy, jestliže člověk pro obtíže způsobené duševní poruchou potřebuje pomoc při rozhodování. Osoba v tomto případě ovšem nemusí být omezena ve způsobilosti právně jednat. Nápomoc je poskytována na základě smlouvy uzavřené mezi podporovaným, tj. osobou žádající nápomoc, a podpůrcem, tj. osobou zavazující se poskytovat podporu podporovanému. Závazek podpůrce spočívá v tom, že se

⁶² Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 26.

⁶³ SVOBODA, K. K čemu bude dobré předběžné prohlášení. *Jurisprudence*. Ročník 2013, číslo 7/2013, s. 19.

⁶⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 56.

⁶⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 26.

se souhlasem podporovaného účastní jeho právních jednání, zajišťuje mu potřebné údaje a poskytuje rady, tzn. že na rozdíl od opatrovníka nejedná místo osoby se zdravotním postižením, ale spolu s ní.⁶⁶ Ještě lze dodat, že smlouvu o nápomoci může uzavřít i člověk, který dosud není plně svéprávný.⁶⁷

Smlouva o nápomoci nemůže nabýt účinnosti bez souhlasu soudu. Soud však může v této věci zahájit řízení pouze na návrh podporovaného nebo podpůrce. K návrhu přikládá navrhovatel též písemnou podobu návrhu smlouvy o nápomoci. Pokud by smlouva nebyla uzavírána v písemné formě, musí být v návrhu na zahájení řízení alespoň zachycena její podstata.

V této záležitosti nařizuje soud vždy jednání, jehož účastníky jsou navrhovatel a ten, případně ti, vůči nimž návrh směřuje. Bude-li navrhovatelem podporovaný, je druhou stranou podpůrce a naopak.⁶⁸ Na návrh podporovaného může soud rovněž podpůrce odvolat, ovšem v případě, že by podpůrce závažně porušoval své povinnosti, může soud k odvolání přistoupit i ze své vůle.

Institut nápomoci při rozhodování se tak jeví jako poměrně flexibilní nástroj, kterého může využít člověk, dostane-li se do nějaké náročnější situace, kdy není přesvědčen o své schopnosti správně posuzovat určité záležitosti. Flexibilitu dle mého názoru podporuje i skutečnost, že nápomoci se mohou domáhat i osoby ne plně svéprávné. Jak v případě předběžného prohlášení, tak v případě nápomoci se zcela jistě otevírá otázka zneužití. Domnívám se, že v tomto směru má nápomoc poněkud rozvinutější prvky zabezpečení. Jako určité positivum může být vnímán již samotný fakt, že nápomoc je založena dvoustranným právním jednáním čili smlouvou, která navíc potřebuje ke své účinnosti souhlas soudu. Právě smlouva by již v samém počátku mohla zabránit tomu, aby se podpůrcem stala osoba, která poskytování rad a pomoci bude chápat jen jako obtížné břemeno.

7.1.3. Zastoupení členem domácnosti a řízení ve věcech zastoupení členem domácnosti

Hmotněprávní úprava zastoupení členem domácnosti je obsažena v ustanoveních § 49 až § 54 o.z. Zakotvená úprava naplňuje příkaz čl. 19 Úmluvy

⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 56.

⁶⁷ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 31.

⁶⁸ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 31.

o právech osob se zdravotním postižením a doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 4 ohledně zásad právní ochrany nezpůsobilých dospělých osob.⁶⁹ Tímto institutem je poskytnuta možnost zletilému člověku, který trpí duševní poruchou, jež ho omezuje v právním jednání, a nemá jiného zástupce, nechat se zastoupit jinou osobou. Zákon v tomto směru přímo uvádí, kým se lze nechat zastoupit, tj. kdo je považován za člena domácnosti. Jedná se o potomka, předka, sourozence, manžela či partnera, nebo osobu, jež žila se zastoupeným ve společné domácnosti alespoň tři roky před vznikem zastoupení. Obdobně jako všechna předchozí podpůrná opatření má i toto přednost před omezením svéprávnosti zastoupeného, podporovaného a ustanovením opatrovníka v klasickém opatrovnickém řízení.⁷⁰

Rozsah zastoupení členem domácnosti je omezen pouze na obvyklé záležitosti života zastoupeného, jako jsou například otázky zdravotní péče, při kterých tak nemusí vždy docházet k radikálním opatřením ve formě omezení svéprávnosti nebo jmenování opatrovníka. Zástupce či zástupci, protože není vyloučeno, aby byl zastoupený zastoupen více členy domácnosti (ti podávají buď společný návrh, nebo podávají návrh jednotlivě⁷¹), jsou ale při výkonu zastoupení omezeni.⁷² Nemohou například dávat souhlas k zásahům do duševní či tělesné integrity zastoupeného s trvalými následky. Z hlediska majetkového mohou nakládat s příjmy pouze do výše nutné k obstarání obvyklých záležitostí zastoupeného a s peněžními prostředky na účtu zastoupeného mohou nakládat jen do výše nepřesahující měsíční životní minimum jednotlivce stanovené jiným právním předpisem.

Specifickým znakem tohoto typu zastoupení je, že aktivně jednajícím není zastoupený, ale zástupce. Ten dává zastoupenému na vědomí, že ho bude zastupovat s tím, že zastoupený má právo zastoupení odmítnout. K řádnému odmítnutí postačí i schopnost projevit přání. Aby však mohlo zastoupení vzniknout, je nutné jeho schválení soudem. Podkladem pro vydání rozhodnutí je zjištění názoru zastoupeného, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si zastoupený zvolí. Soud nemá v řízení o schválení zastoupení povinnost

⁶⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 57.

⁷⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář, svazek I.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 220.

⁷¹ LAVICKÝ, P. *Civilní proces.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 108.

⁷² WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení.* 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 33.

nařídít jednání, nařizuje jej jen tehdy, navrhne-li to účastník, tzn. navrhovatel a zastoupený, nebo je-li to nezbytné. Ovšem není vyloučeno, že soud nařídí jiný soudní rok, například v bydlíšti zastoupeného tak, aby bylo řádně zjištěno stanovisko zastoupeného ohledně jeho zastoupení navrhovatelem.⁷³

Zastoupení může zcela zaniknout trojím způsobem – zástupce se sám vzdá zastoupení, zastoupený odmítne, aby ho zástupce dále zastupoval, nebo dojde ke jmenování opatrovníka soudem. Existuje i čtvrtá možnost, se kterou je spojen zánik zastoupení, a to uzavření smlouvy o nápomoci při rozhodování. V tomto případě ovšem dochází k zániku pouze v rozsahu, v jakém je zastoupený způsobilý právně jednat. Z daného tedy vyplývá, že podporovaný může být v jeden okamžik zastoupen jak členem domácnosti, tak podpůrcem. Každý z nich však bude zastupovat v jiných otázkách. Podpůrce bude jednat v těch věcech, kdy je podporovaný schopen právně jednat, avšak potřebuje nápomoc, zatímco člen domácnosti bude jednat tam, kde člověku nápomoc nepostačuje například z důvodu těžšího duševního postižení nebo přidruženého tělesného postižení.⁷⁴

7.2. Řízení o prohlášení člověka za neznámého

Obdobně jako řízení o podpůrných opatřeních zařadil zákonodárce i řízení ve věcech neznámosti a smrti do hlavy I. zvláštní části zákona o zvláštních řízeních soudních, tj. do řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob. Řízení ve věcech neznámosti a smrti se pak dále rozpadá na řízení o prohlášení člověka za neznámého, řízení o prohlášení člověka za mrtvého a řízení o určení data smrti. Až na jediné řízení – řízení o prohlášení člověka za neznámého – byla všechna známa již před rekodifikací soukromého práva. Řízení o prohlášení člověka za neznámého však není úplnou novinkou na území České republiky. Jedná se o staronový institut, jehož obdobu znala právní úprava již v roce 1951.⁷⁵

7.2.1. Prohlášení člověka za neznámého

Řízení o prohlášení člověka za neznámého navazuje na hmotněprávní úpravu občanského zákoníku, především na ustanovení § 66 až § 70. Občanský zákoník nově rozlišuje mezi případy, kdy je sice člověk neznámý, ale zatím lze o jeho smrti pochybovat, a mezi případy, kdy jsou naopak vážné pochybnosti

⁷³ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 32.

⁷⁴ LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 106.

⁷⁵ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Část první: řízení nalézací. 8. vydání. Praha: Leges, 2015, s. 377.

o tom, zda je člověk naživu. § 66 až § 70 o.z. se však vztahuje pouze na první skupinu případů, tj. situací, kdy člověk opustil své bydliště, nepodal o sobě zprávu a není znám jeho pobyt. Zbylé případy nezvěstnosti jsou upraveny v ustanoveních § 74 a § 75 o.z.⁷⁶ Relevantní řízení je ovšem možné zahájit pouze na návrh osoby, myšleno fyzické i právnické⁷⁷, která má právní zájem na takovém prohlášení, nikoliv ex offio.

Podstatou prohlášení za nezvěstného je zejména ochrana práv jak nezvěstného, tak jiných osob, které mají vtaž k nezvěstnému (manžel, společníci obchodní korporace). „*Hmotněprávní účinky takového prohlášení jsou v tom, že je jím vyloučena nezbytnost, aby se administrativně náročnou cestou zajišťovalo nahrazení jeho přivolení nebo souhlasu k právním jednáním dalších osob v záležitostech rodiny nebo rozličných majetkových dispozic.*“⁷⁸ Prohlášení za nezvěstného zaujímá důležitou pozici i v rámci korporátního práva, především při hlasování jednotlivých členů korporací. Vzhledem k tomu, že v korporacích se rozhoduje podle principu váhy hlasů, musí být na nezvěstného nahlíženo, jako by nebyl, a s jeho hlasem se tak při hlasování nepočítá.⁷⁹ Ten, kdo byl prohlášen za nezvěstného, nemůže po svém návratu namítat neplatnost nebo neúčinnost právního jednání učiněného za jeho nepřítomnosti. Prohlášením za nezvěstného se totiž nevyžaduje projev vůle nezvěstného na takových právních jednáních. Kromě hmotněprávního důsledku prohlášení za nezvěstného pojícího se s prohlášením za mrtvého jsou ostatní práva nezvěstného člověka nedotčena, neboť osobního stavu se rozhodnutí o prohlášení za nezvěstného nedotýká a správu nezvěstného věcí provádí bez ohledu na rozhodnutí opatrovník dle zákonných ustanovení o zastoupení.⁸⁰

V případě, že by se nezvěstný navrátil, jmenoval správce svého jmění nebo by byl stanoven den smrti, pozbývá prohlášení účinky.

7.2.2. Řízení a jeho průběh

Zákonná úprava řízení se nachází v § 50 až § 53 z.ř.s. Vzhledem k tomu, že věcná příslušnost není těmito ustanoveními upravena, je věcně příslušným soudem dle § 3 odst. 1 z.ř.s. okresní soud. V případě prohlášení člověka za

⁷⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 60.

⁷⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 30.

⁷⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 60.

⁷⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 60.

⁸⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 60.

nezvěstného se lze setkat v § 50 z.ř.s. s tzv. výlučnou místní příslušností, typickou pro zvláštní řízení soudní. Místně příslušným soudem tak bude soud, který byl naposledy obecným soudem toho, kdo má být prohlášen za mrtvého neboli pohřešovaného. Již výše bylo uvedeno, že řízení lze zahájit pouze na návrh. Účastníky řízení jsou pohřešovaný a ten, kdo je podle jiného právního předpisu (občanského zákoníku) oprávněn k podání návrhu. Bude se jednat především o osoby blízké, zaměstnavatele či společníky obchodní korporace.

Samotný průběh řízení je inspirován průběhem řízení o prohlášení člověka za mrtvého.⁸¹ Příslušný soud, ke kterému dojde návrh na prohlášení člověka za nezvěstného, tak nejčastěji vyhláškou vyzve pohřešovaného, aby se do tří měsíců přihlásil, a zároveň vyzve další, kteří mají o pohřešovaném informace, aby se obrátili na soud, opatrovníka nebo zástupce uvedeného ve vyhlášce. Soud však i sám svými dotazy na různé orgány a instituce provádí šetření za účelem zjištění informací o pohřešovaném. Ačkoliv se může zdát tříměsíční lhůta nepříliš dlouhá, důvodová zpráva ji obhajuje především skutečností, že je nutné spravovat některé záležitosti a delší lhůta by tomuto bránila. Vyhláška se vyvěšuje na úřední desky soudů, tj. v papírové i elektronické podobě.⁸²

Prohlášení za nezvěstného má vždy formu usnesení. Usnesení o prohlášení za nezvěstného se svou strukturou podobá jiným rozhodnutím soudu. V úvodu je vždy uvedeno, který soud jej vydává a kterou konkrétní osobou, jaké věci, tj. jaké pohřešované osoby se usnesení týká, dále jsou uvedeny iniciály opatrovníka pohřešovaného a navrhovatele. Následuje samotná vyhláška. Prostřednictvím vyhlášky soud vyzve pohřešovaného a další osoby, které mají o pohřešovaném informace, aby se do tří měsíců od uveřejnění vyhlášky obrátily na soud nebo opatrovníka. Následně v další části textu upozorní pohřešovaného i ostatní osoby, že nepodají-li zprávu o pohřešovaném do soudem uvedeného konkrétního data, rozhodne soud o prohlášení za nezvěstného. V odůvodnění usnesení soud popíše stručně okolnosti případu a poté poučí účastníky o možnosti podat či nepodat opravné prostředky.

7.3. Řízení o přivolení k zásahu do integrity

Jedná se o poslední nový typ zvláštního řízení soudního z řad řízení zařazených do hlavy I. zvláštní části z.ř.s. Hmotnou oporou tohoto řízení se stala

⁸¹ LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 159.

⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 30-31.

ustanovení občanského zákoníku – § 91 až § 103. Ustanovení občanského zákoníku se vztahují jak na integritu duševní, tak tělesnou a věnují se především otázkám integrity a její ochrany.⁸³ Jediné procesní ustanovení § 65 z.ř.s. však pojímá hmotněprávní úpravu jen v rozsahu § 100 až § 102 o.z., které se týkají souhlasu nebo přivolení soudu v třech následujících případech.⁸⁴

První situace posuzuje otázku ingerence soudu tehdy, jestliže má být zasaženo do integrity nezletilého, který dosáhl čtrnáctého roku věku, nenabyl plné svéprávnosti a který zákrok vážně odporuje. Byť by zákonný zástupce se zákrokem souhlasil, nemůže k němu dojít, dokud nevysloví souhlas soud. Zákonodárce dále stanovuje, že obdobně se postupuje i v případě zletilé osoby, jež není plně svéprávná.

O druhý případ se jedná, nastala-li by situace opačná, tzn. že zákonný zástupce by nesouhlasil a nezletilá osoba nebo zletilá osoba ne plně svéprávná by si zákrok přála. Pak je možné zákrok provést na návrh takové osoby nebo na návrh osoby jí blízké (například předka, potomka, sourozence či manžela) jen se souhlasem soudu.

Poslední situací, kterou odráží z.ř.s., je zásah do integrity člověka neschopného úsudku. Způsob tohoto zásahu však spočívá v zanechání trvalých, neodvratitelných a vážných následků nebo je spojen s vážným ohrožením života či zdraví. Takový zásah lze obecně provést jen se souhlasem soudu. K tomuto lze doplnit, že nacházel-li by se život člověka v náhlém a patrném nebezpečí, kdy by nebylo možné souhlas získat, lze okamžitě zakročit, pokud by byl zásah nezbytný k prospěchu dotčené osoby.

Všechny tři situace vyžadují, aby soud před přivolením k zásahu do integrity dotčenou osobu zhlédl a zvážil, zda je osobě zásah prospěšný.

7.3.1. Řízení a jeho průběh

Jak již bylo nastíněno, procesní úprava tohoto řízení se ve zvláštní části z.ř.s. omezuje na jediný paragraf o místní příslušnosti. V ostatních případech se využije obecné z.ř.s., případně subsidiárně o.s.ř. Zákon v jediném § 65 stanovuje, že místně příslušným soudem je obecný soud toho, do jehož integrity má být zasaženo. Věcně příslušným bude soud okresní.

⁸³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 64.

⁸⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 32.

Z hmotněprávní úpravy lze dovodit, že řízení je možno zahájit jen na návrh, a to buď přímo dotčené osoby, nebo jejího zákonného zástupce.⁸⁵ Některé komentáře však připouští i možnost zahájení řízení bez návrhu. Soud tedy bezodkladně poté, co se dozvěděl o podnětech, zejména ze zdravotnických zařízení, rozhodných pro vedení řízení, vydá usnesení o zahájení řízení, které doručí účastníkům do vlastních rukou.⁸⁶

Výsledkem řízení je rozhodnutí ve formě usnesení. Pokud soud rozhodnutím zamítne návrh, nemusí se nutně jednat o překážku věci rozhodnuté, a tak lze později podat opětovný návrh. Vyslovuje-li soud přivolení k zásahu do integrity, má přivolení účinky ex nunc.⁸⁷

7.4. Řízení ve věcech svěřenského fondu

Úprava řízení ve věcech svěřenského fondu se nalézá v hlavě II. zvláštní části zákona o zvláštních řízeních soudních nazvané řízení o některých otázkách týkajících se právnických osob a ve věcech svěřenského fondu. Procesní úprava § 94 až § 97 z.ř.s. byla vytvořena na základě zavedení zcela nového hmotněprávního institutu – svěřenského fondu.

7.4.1. Svěřenský fond

Občanský zákoník zavedl po vzoru zahraničních úprav do českého právního řádu novou entitu bez právní subjektivity – svěřenský fond neboli tzv. trust⁸⁸. Pramenem zákonné úpravy tradičního institutu common law se stal Quebecký občanský zákoník, do nějž byl jako do právního řádu s výraznými kontinentálními rysy úspěšně funkčně adaptován ve formě tzv. fiducie.⁸⁹ Obecně lze však říci, že svěřenským fondem se občanský zákoník snaží upravit případy, kdy určitá osoba (správce) spravuje majetek, který jí nenáleží, ve prospěch další osoby, jež je nazývána beneficentem. Předmět správy netvoří jen aktiva, ale i pasiva, dluhy. Správce je v podstatě zvláštním zástupcem vlastníka

⁸⁵ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 42.

⁸⁶ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 134.

⁸⁷ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 136.

⁸⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 42.

⁸⁹ KOCÍ, M. Institut svěřenského fondu v NOZ. *Bulletin advokacie*, 27. 2. 2014. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/institut-sverenskeho-fondu-v-noz?browser=mobi>.

spravovaných věcí a měl by tak jednat většinou osobně. Konečně lze problematiku svěřenského fondu charakterizovat jako správu cizího majetku.⁹⁰

V záležitostech svěřenského fondu se lze setkat s několika charakteristickými subjekty, které tvoří triangulární vztah⁹¹ – zakladatel, správce a obmyšlený. Zakladatelem je osoba, která svým jednáním buď v podobě smlouvy, nebo pořízení pro případ smrti vytváří svěřenský fond, tj. vyčleňuje část majetku ze svého vlastnictví, kterou svěřuje správci. Vyčleněné vlastnictví je pak v podstatě *res nullius*, neboť není vlastnictvím zakladatele, správce, ani jiné osoby, které má být z fondu plněno. Fakt, že správce nenabývá majetek do svého vlastnictví, hraje roli zejména při insolvenční správce. V takové situaci totiž nemůže být majetek ze svěřenského fondu použit na úhradu správcových dluhů.⁹² Aby byl svěřenský fond legitimní, musí mu vždy zakladatel zřídit statut ve formě veřejné listiny. Mezi minimální náležitosti statutu patří označení svěřenského fondu, označení majetku, který tvoří svěřenský fond při jeho vzniku, vymezení účelu svěřenského fondu, který může být jak soukromý, tak veřejně prospěšný, a dále podmínky pro plnění ze svěřenského fondu, údaj o době trvání fondu a určení osoby obmyšleného, jestliže mu má být plněno. Statut musí mít vždy formu veřejné listiny.

Další výraznou osobou ve vztahu ke svěřenskému fondu je nepochybně správce. Správcem může být jakákoliv svéprávná fyzická osoba, právnická osoba pak jen tehdy, stanoví-li to výslovně zákon. Na základě smlouvy nebo pořízení pro případ smrti se správce zavazuje vyčleněný majetek držet a spravovat, a to v plném rozsahu. Ačkoliv správce není vlastníkem majetku, do veřejného seznamu nebo jiné obdobné evidence se takto zapíše, ovšem s poznámkou, že se jedná ve skutečnosti o svěřenského správce. Není vyloučeno, že správcem může být rovněž zakladatel nebo osoba, které má být ze svěřenského fondu plněno. Pokud by nastala jedna z těchto situací, musí být dále určena jiná třetí osoba jako svěřenský správce, která bude jednat spolu se zakladatelem nebo osobou oprávněnou požadovat plnění. Pokud není ve statutu stanoveno jinak, zakladatel jmenuje a odvolává správce.

⁹⁰ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 67.

⁹¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář, svazek III*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 1193.

⁹² WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 67.

Vedle zakladatele a správce nelze opomenout ještě osobu obmyšleného. Obmyšlený je obvykle jmenován zakladatelem. Nevyužil-li by zakladatel svého práva, může obmyšleného určit správce. Obmyšlený je tedy subjekt, který má právo na plody a užitky plynoucí ze svěřenského fondu nebo právo na majetek ze svěřenského fondu. Práva na plnění se může ovšem vzdát. Osobě obmyšleného, případně obmyšleným, protože není vyloučeno, že obmyšlených může být více, náleží spolu se zakladatelem a dalšími osobami určenými statutem právo dohledu nad správou svěřenského fondu.

Správa svěřenského fondu může zaniknout čtyřmi způsoby – uplynutím doby, na kterou byl zřízen, dosažením účelu, rozhodnutím soudu nebo vzdají-li se všichni obmyšlení, v případě soukromého svěřenského fondu, práva na plnění. Se zánikem správy je spojeno předání majetku obmyšlenému, případně zakladateli nebo státu.

7.4.2. Řízení a jeho průběh

Činnost soudu ve vztahu ke svěřenskému fondu lze charakterizovat jako činnost dohledovou. Již z hmotněprávních ustanovení vyplývá, ve kterých případech je vyžadován zásah soudu. Lze zmínit například otázku zrušení svěřenského fondu pro nemožnost nebo obtížnou dosažitelnost stanoveného účelu, náhradu účelu veřejně prospěšného fondu, dále možnost jmenovat svěřenského správce na návrh osoby, která disponuje právním zájmem apod. Pokud by se však obmyšlený domáhal svého práva plnění ze svěřenského fondu, bude podávat žalobu proti svěřenskému správci dle třetí části občanského soudního řádu, nikoliv dle zákona o zvláštních řízeních soudních.⁹³

Z hlediska věcné příslušnosti nenastává ani v případě tohoto druhu řízení výjimka. Věcně příslušným soudem je okresní soud. Místní příslušnost je pak upravena výlučně, reflektujíc skutečnost, že svěřenský fond nemá právní osobnost, sídlo a objevuje se zde velká rozmanitost osob a majetku⁹⁴. Místně příslušným soudem je primárně obecný soud svěřenského správce. Nemá-li svěřenský fond svého správce, určuje se místně příslušný soud dle posledního bydliště zakladatele svěřenského fondu.

⁹³ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 181.

⁹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 42.

Řízení ohledně svěřenského fondu je řízením návrhovým, což je odrazem nejen ustanovení občanského zákoníku, ale i faktu, že nad svěřenským fondem neexistuje veřejnoprávní dohled.⁹⁵ Návrh musí vždy vedle obecných náležitostí jakéhokoliv podání obsahovat navíc zvláštní náležitosti týkající se samotného svěřenského fondu. Tyto zvláštní náležitosti lze vyčíst z § 1448 o.z.⁹⁶ V § 95 z.ř.s. se nalézají speciální úprava účastenství, do které se promítl § 6 odst. 2 z.ř.s. neboli tzv. druhá definice účastenství. Za účastníky jsou tak výslovně označeni zakladatel svěřenského fondu, svěřenský správce, obmyšlený a osoba, která má právo dohledu nad svěřenským fondem. Vedle těchto účastníků bude účastníkem rovněž návrhovač vzhledem k tomu, že řízení lze zahájit pouze na návrh. Pokud jde o svěřenského správce, dovozuje se, že bude účastníkem ve všech řízeních, nebude-li soud rozhodovat o jeho jmenování.

Ačkoliv se samotné vedení řízení inspirovalo úpravou rozhodování ve věcech právnických osob⁹⁷, mají jednotlivá ustanovení za cíl usnadnění průběhu řízení. Proto zákonodárce umožňuje v případech, kde se neprovádí dokazování, nenařizovat jednání. Jelikož mezi ustanoveními o tomto zvláštním řízení nelze nalézt zmínku o tom, že by soud rozhodoval rozsudkem, je výsledkem řízení rozhodnutí ve formě usnesení.

Úpravu svěřenského fondu celkově vnímám spíše jako slabší článek, který se rekonstrukcí soukromého práva dostal do českého právního řádu. Snaha zakomponovat do právního řádu kontinentálního typu prvek common law bez jakýchkoliv předchozích vazeb se v tomto směru příliš nevydařila. Již samotná hmotněprávní úprava přináší celou řadu nezodpovězených otázek, které dávají prostor pro nekalá jednání. Jmenovat lze například fakt, že majetek vyčleněný zakladatelem svěřenského fondu nemá po svém vyčlenění žádného vlastníka, což je poměrně těžko představitelné a uchopitelné. Obdobu svěřenského fondu lze nalézt i v islámské právní kultuře jako tzv. waqf. Nicméně zde má waqf dlouhotrvající tradici a právní úprava, která je mu poskytnuta, je dle toho, jak jsem se s ní měla možnost seznámit, daleko důkladněji propracována.

⁹⁵ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 69.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 43.

7.5. Řízení ve statusových věcech manželských

Ve výkladu o řízeních nově zařazených do českého právního řádu lze pokračovat posunem až do poslední hlavy druhé části zákona o zvláštních řízeních soudních, tj. do hlavy V. označené řízení ve věcech rodinněprávních. Tato hlava v sobě zahrnuje čtyři skupiny jednotlivých zvláštních řízení. Jedná se o řízení ve věcech manželských a partnerských, o předběžné řízení ve věcech ochrany proti domácímu násilí, dále o řízení o určení a popření rodičovství a konečně o řízení ve věcech osvojení. Pro tuto kapitolu je stěžejní oddíl první týkající se manželských a partnerských věcí, především pak jeho druhý pododdíl – řízení ve statusových věcech manželských.

7.5.1. Obecně k řízení ve statusových věcech manželských

Zákonodárce zařadil mezi řízení ve statusových věcech manželských tři druhy řízení – řízení o určení, zda tu manželství je či není (problematika tzv. zdánlivého manželství), řízení o neplatnost manželství a řízení o rozvod manželství. Všechna řízení nacházející se nyní v § 371 z.ř.s. byla upravena i v o.s.ř. před rekodifikací soukromého práva, avšak úprava spočívala jen ve stanovení jednotlivých procesních odchylek od obvyklého průběhu řízení.⁹⁸ Vzhledem k obtížnému zařazení těchto řízení, jejich povaze a mnohdy z důvodu odstranění duálního charakteru (například řízení o neplatnost manželství či řízení o rozvod manželství byla upravena jak v zákoně o rodině, tak v občanském soudním řádu) byla řízení vyňata z o.s.ř. a zařazena do z.ř.s. Pokud jde o odlišnosti, na základě kterých bylo konkrétně řízení o rozvod manželství přesunuto do z.ř.s., lze uvést například nemožnost vyslovení neúčinnosti, obligatorní zastavení řízení v případě smrti účastníka, neexistenci práva na náhradu nákladu z důvodu neaplikace zásady úspěchu ve věci, nepřipustnost žaloby na obnovu řízení a žaloby pro zmatečnost atd.⁹⁹

Znakem společným pro všechna tři řízení je problematika věcné legitimace. Věcnou legitimací se obecně rozumí hmotněprávní vztah účastníka k projednávané věci. Nejvyšší soud v tomto směru judikoval, že soud vždy posuzuje, zda je v případě podané žaloby dána na straně žalobce aktivní věcná

⁹⁸ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 118.

⁹⁹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 120.

legitimace a na straně žalované strany pasivní věcná legitimace. Výsledek posouzení je pak vždy vyjádřen v konečném verdiktu soudu. Jestliže byla věcná legitimace dána, znamená to, že podle hmotného práva je nositel tvrzeného subjektivního práva či subjektivní povinnosti nositelem skutečným. Neshledá-li však soud existenci aktivní či pasivní věcné legitimace, žalobu zamítne.¹⁰⁰ Jinými slovy je věcná legitimace v podstatě předmětem rozhodnutí soudu. Ovšem vzhledem k faktu, že účastenství těchto řízení je většinou postaveno na materiálním pojetí, tj. na hmotněprávním postavení, stává se posuzování věcné legitimace poněkud obsolentní. „*S ohledem na tento převažující materiální způsob vymezení účastníků v řízeních ve věcech manželských a partnerských nemá v těchto řízeních obecně (s výjimkou navrhovatele v řízení o povolení uzavřít manželství) smysl u jednotlivých účastníků posuzovat věcnou legitimaci k podání návrhu. Na základě zákonného vymezení okruhu účastníků budou účastníci těchto řízení v podstatě vždy věcně legitimováni, například manželé v řízení o rozvod manželství.*“¹⁰¹

Na závěr obecného pojednání lze ještě doplnit, že soud o meritu věci ve všech třech typech řízení vydává rozhodnutí ve formě rozsudku.

7.5.2. Řízení o určení, zda tu manželství je či není, a řízení o neplatnosti manželství

7.5.2.1. Zdánlivé manželství a neplatnost manželství

Oba tyto hmotněprávní instituty, upravené v § 677 až § 686 o.z., se staly základem procesní úpravy. Rozdíl mezi zdánlivým manželstvím a neplatným manželstvím spočívá především ve skutečnosti, že o zdánlivém manželství nelze vůbec hovořit jako o manželství uzavřeném. V případě zdánlivého manželství hodlaly dvě osoby manželství uzavřít, ale jejich jednání bylo stíženo natolik závažnou vadou, že manželství nemohlo ve skutečnosti vůbec vzniknout, tzn. že uzavření manželství nemá právní důsledky. Takové manželství může být označováno rovněž jako manželství putativní, domnělé, používá se i označení *matrimonium non-existent* či *non matrimonium*.¹⁰² Mezi vady či důvody neexistence manželství patří například chybějící projev vůle u jednoho ze

¹⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 11. 2009, sp.zn. 28 Cdo 5176/2008.

¹⁰¹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 122.

¹⁰² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář, svazek II*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 51.

snoubenců, nesplnění náležitostí obřadu, na kterých je nutné bezpodmínečně trvat, uzavření před orgánem, jenž k tomuto není pověřen apod. Lze také zmínit, že v souvislosti se zdánlivým manželstvím nikdy nedojde ke vzniku institutu společného jmění manželů. Soud v případě zdánlivého manželství vydává deklaratorní rozhodnutí, kterým konstatuje neexistenci manželství.

Neplatné manželství oproti zdánlivému již vzniká, tzn. že vyvolává právní následky, a to do doby, než je za neplatné prohlášeno. Od tohoto okamžiku se na něj hledí, jako by nebylo nikdy uzavřeno. V čem tedy spočívá neplatnost manželství? S důvody neplatnosti manželství se lze blíže seznámit v ustanoveních § 672 až § 676 o.z. Takové manželství totiž vzniká, ačkoliv mu bránily zákonné překážky uvedené ve výše zmíněných paragrafech. Může být jmenováno například uzavření manželství nezletilou a ne plně svéprávnou osobou, osobou, která je dosud v jiném manželském či obdobném svazku, nebo uzavření manželského svazku mezi potomkem a předkem.

7.5.2.2. Řízení a jeho průběh

Zákonodárce pro tato řízení zvolil společnou úpravu, která se nachází v § 373 a § 382 z.ř.s. Jak bývá zvykem, je v úvodních ustanoveních upravena příslušnost, v tomto případě jen příslušnost místní, protože věcně příslušným soudem je dle § 3 odst. 1 ve spojení s odst. 2 z.ř.s. okresní soud. Zákon v podstatě představuje několik alternativních kritérií, dle kterých se určuje místní příslušnost. Při jejím určování nejprve vychází z místa posledního společného bydliště manželů, bydlí-li tam stále alespoň jeden z nich. Nelze-li takto příslušnost určit, je místně příslušným soudem obecný soud manžela, jenž nepodal návrh. Poslední možností, jak stanovit příslušný soud tehdy, jestliže žádná z předchozích variant nevyhovuje, je bydliště manžela navrhovatele.

V otázce způsobu zahájení řízení je nutno nahlédnout do občanského zákoníku. Ten totiž vymezuje, v jakých případech lze zahájit řízení na návrh a kdy i bez návrhu. V případě řízení o určení, zda tu manželství je či není, může soud zahájit řízení dle § 678 o.z. i bez návrhu. Řízení o neplatnosti manželství má spíše základy návrhového řízení, ovšem občanský zákoník připouští v § 685 i možnost zahájit řízení bez návrhu, a to tehdy, bylo-li manželství uzavřeno s osobou, která již jednou do manželství nebo jiného podobného svazku vstoupila a tento dosud trvá, či bylo-li manželství uzavřeno mezi předkem a potomkem, mezi sourozenci nebo mezi osobami, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením. Na návrh kohokoliv,

kdo má na věci právní zájem, soud prohlásí manželství za neplatné, jestliže došlo k jeho uzavření přes zákonnou překážku. Speciálně jsou upraveny případy, kdy byl projev vůle manžela k vstupu do manželství učiněn pod nátlakem buď přímo ve formě užití násilí, nebo ve formě výhrůžek, dále tehdy, byl-li projev vůle k vstupu do manželství učiněn v důsledku omylu v totožnosti snoubence anebo omylu v povaze sňatečného jednání. Zde se projevuje silně hmotným právem vymezená aktivní věcná legitimace a materiální pojetí účastenství, protože návrh na prohlášení takového manželství za neplatné může podat pouze manžel, v jehož prospěch má být neplatnost prohlášena, tj. manžel, jehož projev vůle trpěl výše uvedenými vadami. Jinak soud bez jednání návrh zamítne. Důležité je, že návrh musí být podán do jednoho roku ode dne, kdy mohl manžel vzhledem k okolnostem nejdříve učinit, popřípadě od okamžiku, kdy se dozvěděl o pravém stavu věci.

V souvislosti se zahájením řízení na návrh a § 684 odst. 1 o.z. a § 374 z.ř.s. je důležité zmínit, že soud může provádět v podstatě jen důkazy navržené účastníky. Důkazy, které účastníci nenavrhli, může provést na základě těchto ustanovení pouze tehdy, jsou-li potřebné ke zjištění skutkového stavu věci a vyplývají-li ze spisu, nebo tehdy, má-li jimi být prokázán důvod neplatnosti nebo neexistence manželství, pro nějž by řízení mohlo být zahájeno i bez návrhu. K problematice návrhového řízení se vztahuje ještě možnost zastavit řízení v případě, že se navrhovatel bez řádné a včasné omluvy nedostaví k řízení. Tento následek vyjadřuje společenský zájem na zachování manželství. Nedostaví-li se navrhovatel k řízení bez omluvy, předpokládá se, že nemá zájem na řízení, a soud proto řízení usnesením zastaví.¹⁰³ Dle § 379 z.ř.s. však soud v řízení pokračuje, bylo-li možné zahájit jej i bez návrhu.

Již v obecné charakteristice statusových řízení bylo uvedeno, že řízení jsou postavena na materiálním pojetí účastenství. Důkazem toho je i § 375 z.ř.s., který jednoznačně říká, kdo je účastníkem řízení o určení, zda tu manželství je či není, a řízení o neplatnosti manželství. Jsou to manželé, případně osoby, které manželé právně nejsou, neboť učinily prohlášení o vstupu do manželství, ačkoliv byl jeho vznik vyloučen.¹⁰⁴ V následujícím ustanovení § 376 zákonodárce upravuje situaci,

¹⁰³ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 129.

¹⁰⁴ LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 660.

kdy by došlo po zahájení řízení ke ztrátě způsobilosti účastníka. Obecně v takovém případě soud řízení zastaví. Jisté výjimky z tohoto pravidla jsou spojeny s § 374 odst. 1 z.ř.s., tj. s případy kdy má být řízení prohlášeno za neplatné například z toho důvodu, že projev vůle k vstupu do manželství byl učiněn pod výhrůžkou. Zemře-li před vydáním pravomocného rozhodnutí ve věci manžel, který nebyl navrhovatelem, jmenuje mu soud opatrovníka a řízení dokončí. Zemřel-li by však manžel, který podal návrh na zahájení řízení, mohou jeho potomci do jednoho roku ode dne smrti soudu navrhnout, aby v řízení pokračoval. Soud i na tomto místě jmenuje zemřelému opatrovníka.

Soud o skutečnosti, zda tu manželství je či není nebo o neplatnosti manželství, rozhoduje rozsudkem. Pokud by v případě zdánlivého manželství výrok spočíval v konstatování, že zde manželství není, postupuje soud věc soudu příslušnému rozhodnout o otcovství společného dítěte a povinnostech a právech rodičů k němu. Vzhledem k tomu, že soud příslušný rozhodnout o zdánlivosti manželství nemusí být zároveň příslušný k rozhodnutí o otcovství společného dítěte, které není plně svéprávné, dává zákon soudu povinnost předat věc soudu příslušnému k určení otcovství tak, aby mohlo být řízení zahájeno z moci úřední hned po předání.¹⁰⁵ Poté, co nabyl deklaratorní meritorní rozsudek právní moci, není možné na základě § 377 z.ř.s. podat návrh na vyslovení neúčinnosti doručení. Tímto ustanovením zákonodárce vyloučil aplikaci § 11 obecné části z.ř.s.

Z hlediska opravných prostředků řádných lze dle § 380 z.ř.s. podat proti rozsudku, kterým bylo určeno, že tu manželství je či není, a proti rozsudku o neplatnosti manželství odvolání ve lhůtě patnácti dnů ode dne doručení, a to i tehdy, neobsahoval-li rozsudek poučení o odvolání, o odvolací lhůtě nebo o soudu, u něhož se odvolání má podat, či obsahoval-li nesprávné poučení o tom, že odvolání je nepřipustné. Zmeškání lhůty však nelze prominout. Vezme-li účastník odvolání zpět, nabývá původní rozsudek právní moci dnem, kdy nabývá právní moc usnesení o zastavení odvolacího řízení. Pro průběh odvolacího řízení je charakteristický princip neúplné apelace s výhradou možnosti vyšetřovat důvody, pro něž by mohlo být manželství prohlášeno za neplatné či za neexistující i bez návrhu. Jinak řečeno soudy mohou samy vyšetřovat jen

¹⁰⁵ JIRSA, J., CHARVÁT, P., KOVÁŘOVÁ, D. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář, kniha III. – zákon o zvláštních řízeních soudních podle stavu k 1. 1. 2015*. Vyd. 1. Editor Karel Havlíček. Praha: Havlíček Brain Team, 2015, s. 768.

skutečnosti, které zakládají důvod neplatnosti nebo neexistence manželství a které by vedly k možnosti zahájit řízení z moci úřední.¹⁰⁶

Na závěr těchto řízení lze ještě uvést možnost podat či spíše nepodat mimořádné opravné prostředky. Již § 30 z.ř.s. totiž vylučuje až na několik výjimek podat dovolání ve věcech spadajících do hlavy V. téhož zákona, tj. i v řízení o určení, zda tu manželství je či není a v řízení o neplatnosti manželství. Dle § 383 z.ř.s. jsou navíc vyloučeny i další mimořádné opravné prostředky – žaloba na obnovu řízení a žaloba pro zmatečnost.

7.5.3. Řízení o rozvod manželství

Řízení o rozvod manželství bylo tradičně chápáno jako řízení sporné, ačkoliv vykazuje mnohé odlišnosti od typicky chápaných sporných řízení. Právě na základě těchto odlišností bylo zákonodárcem přesunuto z o.s.ř. do z.ř.s. Tímto krokem však nedošlo k tomu, že by nově bylo řízení pojato jako řízení nesporné, ovládané vyšetřovací zásadou. Stále se bude jednat o řízení návrhové, ovládané zásadou projednací, které se svými dalšími znaky blíží řízení spornému.¹⁰⁷ V obecné části týkající se zvláštních řízení bylo popsáno, že z.ř.s. nepojímá pouze tzv. nesporná řízení, ale i další řízení označovaná právě jako zvláštní. Tímto lze v podstatě obhájit myšlenku, proč bylo rozvodové řízení i přes mnohé své sporné atributy vyňato z o.s.ř.

7.5.3.1. Rozvod manželství

Řádně vzniklé manželství může obecně zaniknout z několika možných důvodů. Typicky zanikne smrtí jednoho z manželů, prohlášením manžela za mrtvého, změnou pohlaví jednoho z manželů a také dnes velmi rozšířenou cestou rozvodu. Občanský zákoník rozlišuje dva základní typy rozvodu, a to rozvod tzv. sporný čili rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství a tzv. nesporný neboli rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství.

První forma rozvodu, tzv. sporný rozvod nebo také rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství, je upravena v § 755 o.z. Podstatu tohoto rozvodu tvoří skutečnost, že manželství je hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze

¹⁰⁶ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 130-131.

¹⁰⁷ JIRSA, J. *Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014. Právní prostor*. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>.

očekávat jeho obnovení. Posouzení, zda manželství vykazuje uvedené znaky, je úkolem soudu.

Podstatou tzv. nesporného rozvodu zakotveného v § 757 o.z. je, že soud v tomto případě žádné příčiny nezjišťuje, a pokud jsou splněny zákonem stanovené požadavky v odst. 1 (manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu déle jak šest měsíců nežijí, manžel se připojí k návrhu druhého manžela a dále byly uzavřeny dohody o rozdělení majetkových poměrů, o úpravě bydlení, případně o úpravě poměrů k nezletilým dětem), manželství rozvede.

Vedle těchto tradičních forem lze v § 755 odst. 2 o.z. nalézt ještě třetí typ rozvodu, tzv. rozvod sankční či s tvrdostní klauzulí, který však není příliš rozšířen. Jedná se o rozvod, jenž má poměrně přísné podmínky pro splnění, navíc s časovou omezeností. Časová omezenost sankčního rozvodu spočívá v tom, že po uplynutí více jak tříleté odluky, kdy spolu manželé nežijí, nepřichází tato forma vůbec v úvahu. Je-li tak naplněn základní předpoklad – trvalý a hluboký rozvrat, jenž je v případě tříletého odloučení naplněn skoro vždy, rozvede soud manželství klasickým prvním způsobem.¹⁰⁸

7.5.3.2. Řízení a jeho průběh

Procesní úprava rozvodového řízení se nachází v § 383 a § 398 z.ř.s. V této části zákona jsou zakotveny procesní odchylky od obecné části téhož zákona, jejíž použití se a priori předpokládá. Vzhledem k tomu, že hmotné právo člení rozvod na více typů, bylo nutné se s tímto vypořádat i v procesní části. Důvodová zpráva říká, že právní úprava je koncipována tak, aby umožňovala překlápet řízení o rozvod manželství v režimu rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, který je někdy považován za období nesporného řízení, do režimu rozvodu se zjišťováním příčin, který se řídí o.s.ř. s procesními odchylkami soustředěnými jak v obecné, tak i zvláštní části z.ř.s.¹⁰⁹

Již v otázce vymezení pravomoci a příslušnosti soudu se lze setkat s prolínáním obecné a zvláštní části z.ř.s. Pravomoc soudu je totiž dána obecným ustanovením § 1 odst. 1 z.ř.s., obdobně jako věcná příslušnost, jež vyplývá z § 3 odst. 1 z.ř.s, zatímco místní příslušnost je upravena jako obligatorní v § 383 z.ř.s. Zákonodárce na tomto místě stanovil tři pravidla, kterými lze zjistit místně

¹⁰⁸ JIRSA, J. Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014. *Právní prostor*. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>.

¹⁰⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 66.

příslušný soud. Pravidla jsou v podstatě totožná s těmi, která byla uvedena v případě určování místně příslušného soudu řízení o určení, zda tu manželství je či není, a řízení o neplatnosti manželství. První pravidlo říká, že místně příslušným soudem je soud, v jehož obvodu mají nebo měli manželé společné bydliště v České republice za podmínky, že zde stále bydlí alespoň jeden z nich. Subsidiárně může být příslušným soudem obecný soud manžela, který nepodal návrh, a nebylo-li by možné určit místně příslušný soud ani takto, bude ve věci jednat obecný soud manžela, jenž podal návrh na zahájení řízení o rozvod manželství.

Řízení o rozvod manželství lze zahájit pouze podáním dnes označeným jako návrh, nikoliv rozvodovou žalobou, což je označení odpovídající terminologii o.s.ř. Učiněný návrh musí vedle obecných náležitostí (§ 42 odst. 4 o.s.ř.) obsahovat rovněž zvláštní náležitosti vztahující se k samotnému návrhu na rozvod, za které lze považovat například generálie manželů, údaj o místě, datu uzavření manželství a oddávajícím orgánu, údaj o posledním společném bydlišti, údaj o státním občanství, tvrzení týkající se dětí, krátký skutkový popis průběhu manželství, ukončení manželského soužití apod. Specifické náležitosti se pak odvíjí od toho, zda se jedná o rozvod nesporný či sankční. V případě nesporného rozvodu je nutné dále uvést zejména prohlášení manžela o připojení k návrhu a údaj o přesném ukončení soužití, protože podmínkou rozvodu je odluka delší než šest měsíců, v případě sankčního rozvodu pak hlavně tvrzení o rozvratu manželství a podílu obou manželů na něm a tvrzení o neexistenci zvláštních důvodů pro zachování manželství.¹¹⁰ V případě, že se bude jednat o rozvod nesporný, může návrh podat buď jeden manžel, nebo mohou oba manželé podat tzv. společný návrh. Pokud by se později druhý manžel k návrhu připojil, bude se na situaci pohlížet, jako by byl podán návrh společný. Připojení může ovšem manžel kdykoliv až do okamžiku vyhlášení rozhodnutí soudem prvního stupně odvolat. *„Odpadá tak zbytečný krok, který vyžadovala právní úprava účinná do 31. 12. 2013, a to oprava návrhu podaného oběma manžely na návrh podaný jedním z nich, ke kterému se druhý z manželů připojí. Navrhovatelé tak nejsou nuceni, jak tomu bylo podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2013, uměle se stavět*

¹¹⁰ JIRSA, J., CHARVÁT, P., KOVÁŘOVÁ, D. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář, kniha III. – zákon o zvláštních řízeních soudních podle stavu k 1. 1. 2015*. Vyd. 1. Editor Karel Havlíček. Praha: Havlíček Brain Team, 2015, s. 776.

do role žalobce a žalovaného, ačkoli chtěli řízení o rozvod iniciovat oba.“¹¹¹ Jestliže by náhodou podal návrh někdo jiný než osoba se statusem manžela, soud by jej odmítl. Tento akt soudu je možný především z důvodu materiálního pojetí účastenství a nedůvodnosti zkoumání aktivní věcné legitimace.

Chápání účastenství se shoduje s pojetím účastenství řízení o určení, zda tu manželství je či není, a o neplatnosti manželství, tj. účastníky jsou pouze manželé. V souvislosti s tímto se však objevují názory, že zákonné ustanovení § 385 z.ř.s. je poněkud matoucí, protože stanovuje pouze okruh účastníků, nikoliv však jejich procesní označení. Například soudce Grygar vidí bizarnost situace v tom, že v rámci výslechu účastníků by měl soudce nebo zástupce jedné strany oslovovat cizí vyslychanou osobu „paní manželko“ či „pane manželi“. Označení se může zdát poměrně zvláštní, a to nejen z hlediska právního, ale i lingvistického a citového.¹¹²

Soud k projednání věci nařizuje vždy jednání, jehož účelem je vyslechnout účastníky. Od výslechu je možné upustit, bylo-li by jeho provedení spojeno s velkými obtížemi, například zdržuje-li se manžel v cizině a jeho výslech by nemohl být zajištěn ani prostředky mezinárodněprávní pomoci. Zároveň se soud v průběhu řízení snaží vést účastníky k odstranění příčin rozvratu manželství a k uzavření smíru. Jinými slovy dává soud účastníkům najevo, že manželství by mělo být zachováno, a případně dá manželům prostor, aby si v jednacím síni vyjasnili příčiny manželského nesouladu a pokusili se o jejich překonání. Jestliže je však nepochybné, že jeden z manželů není odhodlán v manželství setrvat, ustanovení § 389 odst. 2 z.ř.s. se neaplikuje.¹¹³ Dokazování, jež se provádí, je vedeno zásadou projednací, tzn. že se provádí pouze důkazy navržené účastníky. Soud však může výjimečně provést i jiné důkazy, a to tehdy, je-li to třeba ke zjištění skutkového stavu věci a vyplývá-li to z obsahu spisu, nebo je-li to třeba ke zjištění zájmů nezletilých. Pokud bude soud zjišťovat zájmy nezletilého dítěte na zachování manželství, bude tak obligatorně činit na základě důkazu dotazem u kolizního opatrovníka (zpravidla orgánu sociálně-právní ochrany dětí), který byl

¹¹¹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 133.

¹¹² GRYGAR, J. NOZ v praxi: Jak označovat účastníky řízení o rozvod manželství? *Bulletin advokacie*, 19. 5. 2014. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/noz-v-praxi-jak-oznacovat-ucastniky-rizeni-o-rozvod-manzelstvi?browser=mobi>.

¹¹³ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HRMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 740.

dítěti ustanoven pro řízení o úpravě poměrů k dítěti pro dobu po rozvodu.¹¹⁴ Výslovně zákon v tomto směru vylučuje aplikaci ustanovení § 20 odst. 1 z.ř.s. a § 21 z.ř.s. týkajících se průběhu řízení a dokazování.

Za určitých okolností může soud probíhající řízení usnesením zastavit. To by mohlo nastat například tehdy, ztratil-li by po zahájení řízení jeden z účastníků způsobilost být účastníkem nebo tehdy, vzal-li by manžel návrh zpět. V druhém případě však soud přihlíží k tomu, zda druhý manžel neprojeví nesouhlas s tímto zpětvzetím. Pokud by jej projevil, bylo by zpětvzetí návrhu neúčinné. Jestliže byl podán společný návrh na zahájení řízení a poté by jej jeden z manželů vzal zpět, postupoval by soud stejně jako vůči zpětvzetí návrhu manžela, který se k návrhu připojil, avšak bez toho, že by zkoumal, zda druhý manžel projeví nesouhlas. Zastavit řízení lze rovněž v případě, že se navrhovatel nebo dokonce oba navrhovatelé nedostaví k jednání bez řádné a včasné omluvy. V situaci, kdy se jeden manžel nedostaví a druhý ano, může soud v řízení pokračovat, trvá-li na tom manžel, který se dostavil, a výslovně toto prohlásil.

V průběhu řízení disponují oba manželé oprávněním navrhnout tzv. klid řízení. Klid řízení mohou navrhnout buď oba společně, nebo jej může navrhnout jeden z manželů v momentě, kdy se druhý nedostavil k jednání bez předchozí omluvy. Klid řízení trvá minimálně po dobu tří měsíců, po kterou soud přeruší řízení. V dalším řízení se pokračuje až po podání návrhu. Nedojde-li dle § 111 odst. 3 o.s.ř. do jednoho roku k podání návrhu na pokračování, soud řízení zastaví.

Soud ve věci vydává rozsudek, kterým manželství rozvede, nebo návrh na jeho rozvod zamítne. Specifickým požadavkem rozsudku je poučení manžela, který převzal příjmení druhého manžela, o možnosti přijmout zpět své dřívější příjmení. Lze dále doplnit, že nabude-li rozsudek, jímž se manželství rozvádí, právní moci, nelze se domáhat vyslovení neúčinnosti jeho doručení.

Z pohledu opravných prostředků jsou vyloučeny všechny mimořádné opravné prostředky, tj. dovolání, žaloba na obnovu řízení i žaloba pro zmatečnost. Proti vydanému rozsudku se však lze odvolat v obvyklé lhůtě patnácti dnů ode dne doručení, a to i tehdy, neobsahoval-li rozsudek poučení o odvolání, o lhůtě či o soudu, ke kterému se odvolání podává, nebo obsahoval-li nesprávné poučení o tom, že je odvolání nepřípustné. Podle § 395 z.ř.s. je však vyloučeno podat

¹¹⁴ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HRMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 741.

odvolání v případě, že bylo vyhověno společnému návrhu manželů na rozvod, tj. i případě, kdy se manžel připojil k návrhu druhého. Toto je založeno na faktu, že nikdo není subjektivně legitimován k podání odvolání, jelikož bylo oběma navrhovatelům vyhověno, a neexistuje tak důvod zakládající přípustnost odvolání. Zde zákon nezohledňuje ani zájem nezletilých dětí, neboť odvolání nelze podat, ani byl-li by rozvod proti zájmu nezletilých.¹¹⁵

Odvolací řízení jako takové je vedeno zásadou neúplné apelace, což znamená, že v jeho průběhu mohou být uváděny za dodržení podmínek § 205a o.s.ř. nové skutečnosti a důkazy, byť nebyly uplatněny před soudem prvního stupně. Dále lze tzv. novoty uvádět, týkají-li se zájmů nezletilých, pro které nemůže být manželství rozvedeno, ačkoliv je rozvráceno. Vzhledem k tomu, že odvolatel je oprávněn vzít odvolání zpět, stanovuje zákonodárce, že v případě zpětvzetí odvolání nabývá rozsudek právní moci spolu se dnem, kdy nabývá právní moci usnesení o zastavení odvolacího řízení.

Právní pojetí řízení ve statusových věcech manželských, tj. řízení o určení, zda tu manželství je či není, o neplatnost manželství a o rozvod manželství dle mého názoru představuje poměrně dobře koncipovanou komplexní úpravu. V řízení o určení, zda tu manželství je či není, může být oceněna především vazba na řízení o určení otcovství a úpravě práv a povinností ke společnému dítěti v případě, že soud v rozsudku vysloví neexistenci manželství. Tímto krokem zákonodárce přispěl k urychlení celého procesu, neboť není nutné podávat zvláštní návrh na určení otcovství. Soud po předání zahajuje řízení ex off. V řízení o rozvod manželství vidím velmi zajímavé ustanovení § 391 týkající se zmeškání jednání. Zákonodárce jím zřejmě chtěl zdůraznit společenský zájem na zachování manželství, protože při nedostavení se manžela k jednání bez řádné a včasné omluvy může dojít k zastavení řízení.

7.6. Řízení ve statusových věcech partnerských

Obdobu řízení ve věcech manželských tvoří řízení ve věcech partnerských. Z hlediska procesní stránky jsou tato řízení řazena do hlavy V. (řízení ve věcech rodinněprávních) oddílu prvního (řízení ve věcech manželských a partnerských) zákona o zvláštních řízeních soudních. Nejen z procesněprávního pohledu, kdy zákonodárce vytvořenou strukturou připodobnil institut partnerství k institutu

¹¹⁵ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 139.

manželství, ale i z hmotněprávního pohledu lze spatřovat jistou spojitost mezi oběma instituty. Občanský zákoník v rámci společných, přechodných a závěrečných ustanovení (§ 3020) stanovil premisu, že ustanovení všech částí občanského zákoníku v rozsahu dotýkajícím se manželských otázek s výjimkou části druhé (rodinné právo) a páté (ustanovení společná, přechodná a závěrečná) se vztahují i na práva a povinnosti registrovaných partnerů a na práva a povinnosti partnerů. Náhradu za rodinněprávní část občanského zákoníku pak poskytuje zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. Ten se stal hmotněprávním jádrem pro procesněprávní úpravu zákona o zvláštních řízeních soudních v otázkách partnerských.

7.6.1. Registrované partnerství

S institutem registrovaného partnerství se lze v České republice setkat od roku 2006. V tomto roce byl přijat a následně se stal účinným zákon o registrovaném partnerství. § 1 odst. 1 zákona charakterizuje tento svazek jako trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným zákonem. Již z této úvodní definice, později i z dalších ustanovení, vyplývá, že zákon o registrovaném partnerství v mnohém připodobňuje institut manželství k registrovanému partnerství, protože občanský zákoník hovoří o manželství jako o trvalém svazku muže a ženy vzniklém způsobem stanoveným zákonem, myšleno občanským zákoníkem.

7.6.2. Řízení a jeho průběh

Z.ř.s. se dotýká oblasti řízení ve statusových věcech partnerských jen velice okrajově, a to jediným § 399. V jeho odst. 1 se nalézají výčet řízení, která spadají do kategorie statusových věcí partnerských, tj. řízení o určení, zda tu partnerství je či není, řízení o neplatnost partnerství a řízení o zrušení partnerství. Poměrně lehce si lze povšimnout obdoby s řízeními týkajícími se statusových věcí manželských. Řízení se v podstatě kopírují, jediná odlišnost může být spatřována v tom, že partnerství soud nerozvede jako manželství, ale zruší. § 399 odst. 2 z.ř.s. pak říká, že pro řízení ve statusových věcech partnerských se přiměřeně použijí ustanovení o řízení ve věcech manželských. Při aplikaci tohoto ustanovení však musí vždy být vnímány rozdíly mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím. *„Z povahy věci je vyloučeno použití § 378 z.ř.s., neboť zřejmě nemůže nastat situace, kdy by bylo třeba rozhodovat o otcovství a o právech a povinnostech ke*

společnému dítěti, když aktuální česká právní úprava a biologická realita vylučuje, aby registrovaní partneři měli společné dítě. Vyloučena je také aplikace § 379 z.ř.s. Pokud se navrhovatel nedostaví k jednání, nemělo by to mít za následek zastavení řízení, protože soud je ve smyslu § 7 zákona o registrovaném partnerství oprávněn rozhodovat o tom, že partnerství není – nevzniklo, i bez návrhu.“¹¹⁶

Při určování příslušného soudu se postupuje dle § 3 odst. 1 z.ř.s. v kombinaci s § 373 a § 383 z.ř.s. Příslušným soudem je tak okresní soud dle posledního společného bydliště partnerů, pokud tam stále jeden bydliště má, případně dle místa bydliště partnera, který nepodal návrh, nebo partnera navrhovatele.

Řízení se zahajuje zpravidla na návrh, avšak dle § 7 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství lze řízení o neexistenci či neplatnost zahájit i bez návrhu. Aby se soud návrhem na zahájení řízení ve věci neexistence nebo neplatnosti partnerství zabýval, musí být podán osobou, která prokáže na věci právní zájem. Z hlediska podmínek, na základě kterých vůbec nedojde k uzavření partnerství, se zákon o registrovaném partnerství do značné míry shoduje s občanským zákoníkem. Partnerství totiž nevznikne tehdy, trpěl-li projev vůle ohledně vstupu do partnerství nedostatkem svobody či úplnosti nebo bylo-li prohlášení učiněno v omylu ve vztahu k právnímu úkonu vzniku partnerství. Zvláštní překážkou, na základě které partnerství nevznikne, je skutečnost, že osoba, která činila prohlášení, nebyla v daném okamžiku občanem České republiky nebo uvedla nepravdivé údaje o své integritě v dokladech požadovaných pro uzavření partnerství. Naopak za neplatné partnerství se považuje takové, které bylo uzavřeno i přes zákonnou překážku. Překážkou může být například skutečnost, že do partnerství vstoupila osoba mladší osmnácti let, s omezenou svéprávností, nebo bylo-li partnerství uzavřeno mezi příbuznými v řadě přímé.

Řízení o zrušení partnerství však lze zahájit výlučně na návrh jednoho z partnerů nebo společným návrhem. Obdobně jako v případě rozvodu manželství se může k návrhu podanému jedním partnerem druhý partner přidat. Účastníky řízení o neexistenci a neplatnost partnerství jsou partneři, v případě zrušení

¹¹⁶ LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 677.

partnerství je pak § 16 zákona o registrovaném partnerství zdůrazněna sporná povaha řízení, protože ten nazývá navrhovatele žalobcem.¹¹⁷

Průběh řízení je ovládán zásadou projednací, proto může soud provádět jiné než partnery navrhované důkazy jen tehdy, má-li jimi být prokázán důvod neplatnosti nebo neexistence, pro nějž by řízení mohlo být zahájeno i bez návrhu, nebo je-li to třeba ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li ze spisu. Řízení může skončit buď vydáním usnesení o zastavení řízení, například vezme-li jeden z partnerů návrh zpět a druhý nevysloví vážný nesouhlas se zpětvzetím, nebo vydáním meritorního rozhodnutí ve formě rozsudku. Podobně jako v případě manželství i u institutu partnerství se lze na základě § 399 odst. 2 z.ř.s. setkat s nemožností vyslovit neúčinnost doručení rozsudku, který nabyl právní moci a kterým se partnerství zrušilo.

Rozsudek, jímž bylo prohlášeno, že zde partnerství je či není, nebo rozsudek, jímž se partnerství prohlásilo za neplatné či za zrušené, lze napadnout odvoláním. Odvolání se podává ve lhůtě patnácti dnů ode dne doručení rozsudku. Lhůta zůstává zachována, byť by rozsudek neobsahoval poučení o její délce, o podacím soudu, o odvolání jako takovém nebo by nesprávně poučil účastníka o nemožnosti podat odvolání. Bylo-li by do okamžiku předcházejícímu vyhlášení rozhodnutí odvolacím soudem vzato odvolání zpět, nabude rozsudek právní moc shodně s okamžikem, kdy ji nabude usnesení o zastavení odvolacího řízení. V odvolacím řízení platí opět zásada neúplné apelace a je tak možné uvádět i nové skutečnosti za dodržení podmínek § 205a o.s.ř. Přípustnost mimořádných opravných prostředků je vyloučena, a to § 30 odst. 1 z.ř.s. a § 398 z.ř.s., na který odkazuje ustanovení § 399 odst. 2 z.ř.s.

7.7. Řízení o určení a popření rodičovství

Posledním z řady řízení nově zařazených do zákona o zvláštních řízeních soudních je řízení o určení a popření rodičovství. Řízení o určení a popření rodičovství bylo zákonodárcem systematicky vloženo do hlavy V., oddílu třetího z.ř.s. Je nutné zdůraznit, že se nejedná o jedno řízení, ale skupinu řízení, jež se skládá z řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, řízení o určení a popření otcovství a konečně řízení o určení a popření mateřství. Řízení

¹¹⁷ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení. 2., opravné vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 142.

rozpracovávají procesní stránku hmotněprávní úpravy obsažené v občanském zákoníku v rámci ustanovení § 775 až § 793.

7.7.1. Určování mateřství a otcovství, popření otcovství

Při určování mateřství vychází občanský zákoník v § 775 z premisy mater certa čili matka jistá prosazované již v dobách římského práva¹¹⁸, která považuje ženu, jež dítě porodila, za matku dítěte. Z právního hlediska je tak pro založení vztahu mateřství relevantní akt porodu, nikoliv genetický materiál. Jinými slovy je dle § 775 o.z. matkou žena, která sice dítě porodila, avšak byla do ní vložena gameta jiné ženy. Vzhledem k tomu, že náhradní mateřství nikde z hmotněprávního pohledu rozpracované není, mohou nastat případy (například porod dítěte doma ve prospěch objednatelského páru, jenž nechá dítěti do matriky zapsat jako matku jinou ženu než tu, která dítě porodila, a náhradní matka se později rozhodne domáhat uznání svého mateřství), kdy bude nutné určit mateřství na základě řízení o určení a popření mateřství dle z.ř.s.¹¹⁹

K problematice určování mateřství a otcovství lze dále poznamenat, že určení mateřství musí vždy předcházet určení otcovství. Tato myšlenka vychází již ze samotných hmotněprávních ustanovení, tj. § 776 a násl. o.z., neboť všechny právní domněnky určující otcovství zde vyjmenované předpokládají zjištěné mateřství.

Určování otcovství je tradičně považováno za obtížnější než určení mateřství. Biologické pouto v případě mateřství je poměrně snadno zjistitelné a prokazatelné na základě porodu, u otcovství je však podobný fakt o biologickém poutu po dlouhou dobu nemyslitelný. Existenci biologického pouta mezi dítětem a mužem tak lze dovozovat pouze jinými skutečnostmi, zejména zobecněnými zkušenostmi. Na základě nich lze ovšem jen nepřímou soudit, že určitý muž je s největší pravděpodobností biologickým otcem dítěte, a to z důvodu, že jde o manžela matky či o muže, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době.¹²⁰

¹¹⁸ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 156.

¹¹⁹ ŠÍNOVÁ, R. K některým novinkám v právní úpravě určení a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 21. 1. 2015. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/k-nekterym-novinkam-v-pravni-uprave-urcovani-a-popirani-rodicovstvi-po-1-1-1-2014?browser=mobi>.

¹²⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář, svazek II*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 284.

V občanském zákoníku se tak dnes lze setkat až se čtyřmi domněnkami, na základě kterých lze určit otcovství.

První a základní z nich stojí na myšlence, že otcem dítěte je manžel matky, a je rozvinuta v § 776 a v § 777 o.z. Na základě těchto ustanovení se dovozuje, že manžel matky je otcem i tehdy, narodilo-li se dítě do třístého dne ode dne, kdy manželství zaniklo, bylo prohlášeno za neplatné nebo ode dne, kdy byl manžel prohlášen za nezvěstného. Provdala-li by se žena ještě před uplynutím třístého dne od zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné, považoval by se za otce manžel pozdější. Pokud by se dítě narodilo v období mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství a manžel, případně bývalý manžel, prohlásí, že není otcem, a souběžně jiný muž prohlásí, že otcem je, předpokládá se, že otcem dítěte je tento muž. Matka dítěte se však musí přihlásit k oběma učiněným prohlášením. Celý tento proces probíhá v řízení zahájeném na návrh jedné z uvedených tří osob, a to nejpozději do jednoho roku od narození dítěte.

Druhá domněnka (§ 778 o.z.) se týká umělého oplodnění, avšak již neprovdané ženy. V těchto případech zákonodárce stanovil, že otcem dítěte je muž, který dal souhlas k umělému oplodnění, není-li samozřejmě určeno otcovství jiným způsobem. Určení otcovství tímto způsobem platí i tehdy, nebyl-li k oplodnění využit biologický materiál muže, jenž vyslovil souhlas.¹²¹

Třetí domněnka otcovství se týká situací, kdy nelze určit otcovství na základě § 776, §777, ani § 778 o.z. Nedojde-li k určení otce pomocí těchto ustanovení, má se za to, že otcem dítěte je muž, který spolu s matkou učinil souhlasné prohlášení. Souhlasné prohlášení se činí před matričním úřadem, ovšem před soudem je možné jej učinit i pro dítě dosud nenarozené.

Čtvrtá a poslední domněnka vyjádřená v § 783 o.z. se použije subsidiárně tehdy, nelze-li určit otcovství žádnou z předchozích domněnek. Na základě ní se má za to, že otcem dítěte je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neuplynulo do narození dítěte méně jak sto šedesát dní a více jak tři sta dní, pokud však nebyla například znaleckým způsobem zjištěna neplodnost muže a tím tak vyloučeno jeho otcovství.

¹²¹ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 158.

Manžel matky, který byl označen na základě první domněnky za otce dítěte, má možnost dle ustanovení § 785 o.z. popřít před soudem své otcovství. Musí však být dodržena lhůta šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou obavu, že je otcem dítěte, nejpozději do šesti let od narození dítěte. Občanský zákoník navíc umožňuje prominutí zmeškání lhůty, pokud to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek. Jestliže se dítě narodilo mezi stošedesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po jeho zániku nebo prohlášení za neplatné, je možné otcovství popřít jen, je-li vyloučeno, aby byl manžel matky otcem. Otcovství dále nelze popřít, narodilo-li se dítě v období mezi stošedesátým a třístým dnem od umělého oplodnění. Výjimkou by bylo, prokáže-li se, že matka dítěte otěhotněla jinak. Pokud by se jednalo o situaci odpovídající § 777 o.z., tj. že dítě by se narodilo v době mezi zahájením řízení o rozvod a třístým dnem po rozvodu, a manžel, případně bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem, zatímco jiný muž se k otcovství přihlásí, může být otcovství popřeno, aniž by bylo vyloučeno, že manžel matky je otcem dítěte.

Bylo-li určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů, mají možnost jej popřít oba dva rodiče. Muž tak může učinit do šesti měsíců ode dne provedení prohlášení, případně do šesti měsíců ode dne narození dítěte, činili-li prohlášení před jeho narozením. Matce běží lhůty totožně. Jiným příkladem, kdy nemusí otcovství popírat jen muž, je situace, bylo-li otcovství určeno na základě domněnky manželství. Matka může popřít otcovství manžela ve lhůtě šesti měsíců od narození dítěte.

7.7.2. Řízení o určení a popření rodičovství

Řízení o určení a popření rodičovství nebylo upraveno spolu s ostatními nespornými řízeními v hlavě V. třetí části o.s.ř. Byť byl v praxi i v teorii uznáván sporný charakter řízení, došlo nakonec k jeho popření jak zásadou vyšetřovací, tak skutečností, že soud mohl v řízení provádět i jiné než účastníky navrhované důkazy. Vzhledem k tomu, že ustanovení § 793 o.z. umožňují zahájit řízení o popření otcovství i bez návrhu, byla řízení o určení a popření rodičovství zařazena do z.ř.s.¹²², konkrétně mezi ustanoveními § 415 a § 426. Jeví se vhodné ještě jednou zopakovat, že řízení o určení a popření rodičovství se skládá ze tří

¹²² Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 61.

samostatných řízení – řízení určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, řízení o určení a popření otcovství a řízení o určení a popření mateřství.

7.7.2.1. Určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů

Zákon v případě určení otcovství souhlasným prohlášením rozlišuje, zda jde o určení otcovství k dítěti neprovdané matky (§ 415 z.ř.s.), nebo zda jde o určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné (§ 416 z.ř.s.). § 415 z.ř.s. se vztahuje na situace, kdy nelze aplikovat první zákonnou domněnku, na základě které by otcovství připadlo manželce matky, a kdy nebylo otcovství určeno souhlasným prohlášením před matričním úřadem. Matka v tomto případě označí otce. Označenou osobu vyslechne soud (okresní soud dle místa bydliště dítěte, případně dle místa bydliště matky) za účelem zjištění, zda uznává, že je otcem. V rámci průběhu řízení buď dojde k souhlasnému prohlášení rodičů o otcovství, které soud zaprotokoluje a oznámí matričnímu úřadu, v jehož knize narození je dítě zaspáno, nebo k němu nedojde. Nastane-li druhá varianta a matka v přiměřené době nepodá návrh na určení otcovství, může soud dítěti jmenovat opatrovníka, jenž může za dítě takový návrh podat sám.

Ustanovení § 416 z.ř.s. pak zahrnuje situace, kdy byl podán návrh na určení otcovství souhlasným prohlášením k dítěti, které se narodilo mezi zahájením rozvodového řízení nebo řízení o neplatnost manželství a třístým dnem po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné. Zde soud postupuje tak, že vyslechne matku, manžela i jiného muže, který prohlašuje, že je otcem. Příslušnost soudu se určuje § 3 odst. 1 z.ř.s. a § 417 z.ř.s., tzn. že příslušným je okresní soud dle místa bydliště dítěte, subsidiárně dle místa bydliště matky. V tomto případě činí souhlasné prohlášení tři osoby – matka, manžel a muž, který tvrdí, že je otcem. Dojde-li k prohlášení, uvede soud skutečnost do protokolu a oznámí ji matričnímu úřadu, který zaevidoval narození dítěte. *„Tímto dojde zjednodušeným postupem současně k popření otcovství bývalého manžela matky a současně k určení otcovství muže (většinou nového partnera matky), který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Není třeba vést řízení o popření otcovství bývalého manžela a provádět nákladné dokazování.“*¹²³

Lze dodat, že byl-li návrh podán před tím, než rozhodnutí o rozvodu nebo neplatnosti manželství nabylo právní moci, přeruší soud takové řízení do doby,

¹²³ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 2., opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 162.

než rozsudek o rozvodu nebo neplatnosti manželství nabude právní moci. Pokud by bylo rozvodové řízení nebo řízení o neplatnost manželství zastaveno nebo došlo-li by k zamítnutí návrhu v téže věci, zastaví soud i řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením.

7.7.2.2. Řízení o určení a popření otcovství

Otázky týkající se tohoto řízení jsou upraveny v § 417 až § 425 z.ř.s. Na základě úvodního § 417 je k projednání řízení o určení a popření otcovství příslušný soud dle místa bydliště dítěte. Pokud by nebylo možné takto určit místní příslušnost, byl by příslušným soudem obecný soud matky. Tímto způsobem nastavená koncepce místní příslušnosti má více reflektovat zájem dítěte na určení otcovství.¹²⁴ K určení věcné příslušnosti se užijí ustanovení § 3 z.ř.s., tzn. že věcně příslušným soudem bude okresní soud. Řízení je z hlediska jeho zahájení typicky návrhové, avšak § 418 odst. 2 z.ř.s. uvádí výjimku, kdy lze řízení zahájit i ex offo. Jedná se o situace odpovídající § 378 z.ř.s., kdy byla rozsudkem vyslovena neexistence manželství, jinými slovy byla potvrzena zdánlivost manželství, jehož vzniku bránily okolnosti vymezené v § 677 o.z. V těchto případech soud, který neexistenci manželství vyslovil, sám předá věc soudu příslušnému k určení a popření otcovství, který z moci úřední zahájí řízení. Zákonodárce do § 419 z.ř.s. zakotvil v podstatě ještě druhou výjimku, kdy lze zahájit řízení i bez návrhu. Toto ustanovení procesněprávně reflektuje hmotněprávní § 793 o.z., jenž připouští v situacích, kdy bylo otcovství dítěte určeno souhlasným prohlášením rodičů, avšak objektivně nemohl být takto určený otec otcem, zahájit řízení o určení otcovství s absencí návrhu, vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva. Otcovství se vždy popírá vůči dítěti i matce. Je-li naživu jeden, pak vůči tomuto, a nežije-li ani jeden, nemá otec právo na popření svého otcovství vůbec.

V návaznosti na § 425 odst. 1 z.ř.s. lze ještě zmínit, že soud může do čtyř měsíců od podání návrhu na popření otcovství prominout zmeškání tzv. popěrné lhůty, kterou má otec dle hmotného práva k podání návrhu. § 425 z.ř.s. tak přináší upřesnění § 792 o.z., který umožňuje prominutí zmeškání lhůty pro podání popěrného návrhu, vyžaduje-li to zájem dítěte a veřejný pořádek.

¹²⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 72.

Z hlediska účastenství přinesl z.ř.s. novinku, protože odstranil nedostatek staré úpravy spočívající v tom, že dítě, o jehož rodičovství šlo, nemělo zaručené postavení účastníka.¹²⁵ Podle § 420 z.ř.s. jsou totiž účastníky nejen žena, která dítě porodila, muž, který o sobě tvrdí nebo o němž je tvrzeno, že je otcem dítěte, případně muž, jehož otcovství má být popřeno, ale i samotné dítě. S ohledem na skutečnost, že účastníky řízení jsou ti, které zákon za účastníky označí, a že k určení otcovství dochází na základě čtvrté domněnky, není vyloučeno, že domnělých otců účastníků bude v řízení vystupovat více, neboť matka mohla v rozhodné době souložit s více muži. Soud je pak povinen se všemi muži jednat jako s účastníky řízení. Z důvodu hospodárnosti při dokazování však nenařídí znalecký posudek z oboru genetiky u všech potenciálních otců, ale nejprve u toho muže, jehož otcovství se jeví jako nejpravděpodobnější.¹²⁶ Účastníkem může být i opatrovník domnělého zemřelého otce, protože ten již nemá dostatek způsobilosti být účastníkem řízení. Odst. 2 § 420 z.ř.s. představuje speciální úpravu účastnické způsobilosti ve smyslu ustanovení § 19 o.s.ř., věty za středníkem.¹²⁷

V § 421 z.ř.s. je pak upraven postup pro případ, dojde-li v průběhu řízení k smrti některého z účastníků. Zemře-li navrhovatel, stanoví soud lhůtu, ve které má možnost jiná osoba oprávněná k návrhu vyjádřit zájem pokračovat v řízení. Nevyjádří-li zájem, soud řízení usnesením zastaví. Zemře-li domnělý otec navrhovatel, soud stanoví opět lhůtu, ve které vyzve matku a dítě, aby se vyjádřily, zda chtějí v řízení pokračovat. Vyjádří-li zájem, soud jmenuje zemřelému opatrovníka a v řízení pokračuje. Jinak řízení zastaví. Pokud by zemřel domnělý otec, který však nebyl v postavení navrhovatele, soud v řízení automaticky pokračuje s opatrovníkem, kterého zemřelému jmenoval.

V rámci řízení není vyloučeno, že dojde k určení a popření otcovství souhlasným prohlášením podle § 415 nebo § 416 z.ř.s. Soud ovšem po učinění takového prohlášení řízení o určení a popření otcovství zastaví. Dále lze doplnit, že řízení dle § 417 a násl. z.ř.s. neprobíhá samostatně, ale je spojeno s řízením o péči nezletilého dítěte a s řízením o výživě nezletilého dítěte, pokud se nejedná

¹²⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, s. 73.

¹²⁶ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HRMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 791.

¹²⁷ JIRSA, J., CHARVÁT, P., KOVÁŘOVÁ, D. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář, kniha III. – zákon o zvláštních řízeních soudních podle stavu k 1. 1. 2015*. Vyd. 1. Editor Karel Havlíček. Praha: Havlíček Brain Team, 2015, s. 850.

o případy, kdy je otcovství určováno souhlasným prohlášením rodičů dle § 415 a § 416 z.ř.s.

Soud rozhoduje ve věci samé rozsudkem.

7.7.2.3. Řízení o určení a popření mateřství

Poslednímu dílčímu řízení v rámci řízení o určení a popření rodičovství je věnováno jediné ustanovení § 426 z.ř.s. V něm zákonodárce zakotvil subsidiárně přiměřenou aplikaci ustanovení o řízení o určení a popření otcovství. Důvod lze spatřovat ve zjevné ojedinělosti těchto řízení, která navíc mohou nastat jen ve dvou případech. Předmětem řízení bude buď určení, že určitá žena, ač je jako matka zapsaná v matričních dokladech dítěte, dítě neprodila a není tedy ve skutečnosti jeho matkou – maternitní spor negativní, nebo bude předmětem určení, že určitá žena, která v matričních dokladech naopak zapsána není, toto dítě porodila a je tedy matkou dítěte – maternitní spor pozitivní.¹²⁸

V praxi se řízení o určení a popření mateřství týká například babyboxů, do kterých může žena – rodička odložit dítě, náhradního mateřství či utajovaných, případně anonymních porodů.

Právní problematika určování rodičovství celkově působí poněkud komplikovaně. Příčina může spočívat spíše v občanském zákoníku, zejména charakteristice právních domněnek, na základě kterých se určuje otcovství. Některé z nich mají natolik složitou konstrukci, že je obtížné je pochopit na poprvé, na druhou stranu uznávám, že se jedná o poměrně specifickou záležitost, kterou možná ani jednodušeji vyjádřit nelze. Navazující procesní úprava pak ve srovnání se svým hmotněprávním ekvivalentem působí přehledněji. I při řešení některých procesních otázek je však nutné nahlédnout do občanského zákoníku, protože ten slouží do určité míry jako vodítko pro procesní právo. Překvapivé se může zdát, že zákony hovoří o určování mateřství. Člověka zprvu nenapadají podmínky, kdy by se dala tato ustanovení aplikovat. Po hlubším prozkoumání však lze zjistit, že ani tyto situace nejsou zcela vyloučeny, a je tak v pořádku, že zákonodárce myslel i na takovéto ojedinělé případy, byť velice stručnými ustanoveními.

¹²⁸ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Část první: řízení nalézací. 8. vydání. Praha: Leges, 2015, s. 446.

8. Závěr

Diplomová práce na téma „Zvláštní řízení soudní“ nebyla pojata jako práce čistě zaměřená na zákon o zvláštních řízeních soudních. Ke zpracování problematiky jsem přistoupila tak, že jsem se chtěla pokusit o vytvoření uceleného výkladu o zvláštních řízeních soudních. Vzhledem k rozsahu práce a nepoměrně rozsáhlejší zvláštní části zákona obsahující jednotlivá řízení jsem si mohla dovolit podrobněji zpracovat jen řízení nově zavedená do právního řádu po rekonstrukci soukromého práva. Dle svého obsahu by se dala práce rozdělit v podstatě na dvě hlavní části. Jak bylo řečeno již v úvodu, první pasáž práce měla za cíl vypořádat se s charakteristikou sporných a nesporných řízení obecně. Nemalá část pak byla věnována otázce rozdílných prvků a důvodů, které přiměly zákonodárce k vyčlenění nesporných, respektive zvláštních řízení z občanského soudního řádu. Nejvíce prostoru bylo ponecháno skupině věcných důvodů, neboť se domnívám, že právě věcné důvody hrály stěžejní roli při rozhodování o vynětí některých řízení z občanského soudního řádu. Zároveň slouží tyto důvody jako výčet odlišností sporných a nesporných řízení.

Druhá podstatná část diplomové práce se pak zaměřila na problematiku zákona o zvláštních řízeních soudních. Předtím, než bylo přistoupeno k vymezení jednotlivých druhů řízení, bylo nutné se dotknout i obecných ustanovení zákona, protože jsou to ustanovení společná pro všechna řízení ze zvláštní části zákona a nebylo by tak vhodné je vždy uvádět u jednotlivých řízení. Po těchto kapitolách pojímajících zvláštní řízení obecně následovala pojednání o nových řízeních, nepřevzatých z občanského soudního řádu. Pro charakteristiku řízení byla zvolena metoda, kdy jsem se nejprve pokusila, pokud to bylo možné, stručně objasnit předmět řízení z hmotněprávní stránky, neboť jak již bylo několikrát řečeno, nelze jednoduše oddělit hmotné právo od práva procesního. Poté byly řádky věnovány procesní úpravě, která spočívá především ve vymezení zvláštností typických pro dané probírané řízení.

Vzhledem ke skutečnosti, že se stále jedná o celkem novou úpravu, ačkoliv se jí řídíme již více jak dva roky, setkala jsem se při psaní této diplomové práce s poněkud kritickými názory (myšleno negativně kritickými), nejčastěji zveřejněnými v odborných člancích právnických periodik. Ve srovnání s kritikou směřovanou vůči občanskému zákoníku, jakožto vůdčímu představiteli rekonstrukce soukromého práva, nenabývá tato sice takového rozměru, ale nelze ji

zcela pominout. Předpokládám však, že převažující kritika hmotněprávní úpravy může plynout rovněž z toho, že hmotné právo je obecně společnosti blíže než právo procesní.

V souvislosti s těmito negativními postoji jsem si tedy kladla otázku, zda obohacení českého právního řádu o další zákon bylo potřebné, účelné či vhodné, zejména s přihlédnutím k tomu, jakou neznámou představovala již reakce praxe na nový občanský zákoník. Po určitém bližším seznámení se s problematikou zvláštních řízení jsem si mohla sama utřídit myšlenky a vytvořit si vlastní názor na krok zákonodárce ohledně vynětí některých řízení z občanského soudního řádu. Osobně vnímám vytvoření nového zákona o zvláštních řízeních soudních spíše pozitivně. Domnívám se, že zákon o zvláštních řízeních přinesl do civilního procesu více systematiky než chaosu. Občanský soudní řád dnes představuje ucelenou úpravu sporných řízení a je odlehčen od rostoucího množství odchylek, jež do něj vnášela řízení nesporná. Na druhé straně zde máme zákon, který zahrnuje nesporná a jiná obtížně zařaditelná řízení, tj. ne ryze sporná řízení, včetně jejich specifik i společných rysů. Byť je nepochybné, že šustění stránek, o kterém hovořil ve svém článku soudce Jirsa¹²⁹ a které je spojeno s faktem, že úprava konkrétního řízení se nemusí vždy nacházet ve zvláštní části zákona o zvláštních řízeních soudních, může působit poněkud chaoticky.

Přes to všechno nahlížím na zákon víceméně kladným pohledem, ačkoliv pravdu nám v tomto směru přinese až čas a praxe, neboť ony mohou odhalit nedostatky a pomoci jejich nápravě.

¹²⁹ JIRSA, J. Zákon o zvláštních řízeních soudních a procesní úvahy de lege ferenda. *Právní prostor*. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/zakon-o-zvlastnich-rozenich-soudnich-a-procesni-uvahy-de-lege-ferenda>

Resumé

The thesis called “Special legal proceedings“ is aimed at the new procedural situation connected with the private law recodification in the Czech Republic after the year 2014. As the recodification changed the civil law, the civil procedure had to react on it, otherwise the subjective rights protection could be in danger especially because of the terminological and factual differences between the recodified civil law and the original civil procedure. To solve this problem the Parliament of the Czech Republic accepted the Act No. 292/2013 Coll., on Special Judicial Proceedings instead of extending the Civil Procedure Code. This Act regulates non-contentious proceedings and a group of other special proceeding which differs from the classic civil procedure regulated in the Civil Procedure Code.

The first part of the thesis describes the non-contentious proceedings in general contrasting the contentious proceedings. It includes a brief historical summary too. The major chapter concerns four groups of reasons which led the legislator to create the Act No. 292/2013 Coll. – private law recodification, historical context, comparison with the neighbouring states and factual reasons. The most important ones are probably the factual reasons because they show the differences between contentious and non-contentious proceedings. They also represent the largest chapter.

The second and the last part of the thesis analyse the Act No. 292/2013 Coll. Firstly, the special proceedings are described in a view of the general legalities, common for all special proceedings. Then the thesis is devoted to the special part of the Act No. 292/2013 Coll. which contains particular proceedings with their specifications. Regarding the huge extent of this part, it was necessary to choose just some of the proceedings. So the thesis characterizes only new proceedings which was not possible to find in the Civil Procedure Code in the past. The structure of the characteristics also subsumes the description of the new civil law terms. In that way, the thesis uses the support of the Civil Code. The author’s opinion is added to the end of several characteristics too.

Seznam použitých pramenů

Právní předpisy:

- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.
- Zákona č. 13/1781 Sb. z. s., tzv. josefínského obecného soudního řádu.
- Císařský patent č. 208/1854 z.ř., kterým se zavádí nový zákon o soudním řízení v nesporných věcech.
- Zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého (tzv. recepční norma)
- Zákon č. 100/1931 Sb. z. a n., o zásadních ustanoveních řízení nesporného.
- Zákona č. 142/1950 Sb., o řízeních ve věcech občanskoprávních.
- Zákonu č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád.
- Úmluva o právech osob se zdravotním postižením č. 10/2010 Sb.m.s.
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí č. 54/2001 Sb.m.s.

Jiné dokumenty:

- Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Soudní judikatura:

- Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 22. 8. 2014, sp.zn. 93 Co 430/2014.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 11. 2009, sp.zn. 28 Cdo 5176/2008.

Odborná literatura:

- WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní řízení soudní. 2.*, opravné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
- ZAHRADNÍKOVÁ, R. a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013.
- WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015.
- WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. První část: Řízení nalézací*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014.
- SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K., VESELÁ, R. *Úvod do civilního řízení*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.
- LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
- SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2015.
- JIRSA, J., CHARVÁT, P., KOVÁŘOVÁ, D. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář, kniha III. – zákon o zvláštních řízeních soudních podle stavu k 1. 1. 2015*. Vyd. 1. Editor Karel Havlíček. Praha: Havlíček Brain Team, 2015.
- ZOULÍK, František. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. Praha: Academia, 1969.
- STEINER, Vilém. *Základní otázky občanského práva procesního*. 1. vydání. Praha: Academia, 1981.
- ŠTAJGR, František. *Některé teoretické otázky civilního práva procesního*. Praha: Acta universitatis caroline, 1969.
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář, svazek I*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář, svazek II*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.

- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář, svazek III*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.

Odborné články:

- JIRSA, Jaromír. Zákon o zvláštních řízeních soudních a procesní úvahy de lege ferenda. *Právní prostor*. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/zakon-o-zvlastnich-rozenich-soudnich-a-procesni-uvahy-de-lege-ferenda>.
- JIRSA, Jaromír. Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014. *Právní prostor*. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rozeni-ucinna-od-1-1-2014>.
- GRYGAR, Jiří. NOZ v praxi: Jak označovat účastníky řízení o rozvod manželství? *Bulletin advokacie*, 19. 5. 2014. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/noz-v-praxi-jak-oznacovat-ucastniky-rozeni-o-rozvod-manzelstvi?browser=mobi>.
- KOCÍ, Miloš. Institut svěřenského fondu v NOZ. *Bulletin advokacie*, 27. 2. 2014. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/institut-sverenskeho-fondu-v-noz?browser=mobi>.
- ŠÍNOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 21. 1. 2015. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/k-nekterym-novinkam-v-pravni-uprave-urcovani-a-popirani-rodicovstvi-po-1-1-2014?browser=mobi>.
- SVOBODA, Karel. K čemu bude dobré předběžné prohlášení. *Jurisprudence*. Ročník 2013, číslo 7/2013, s. 17 – 22.

Další prameny:

- Předběžné prohlášení v očekávání vlastní nezpůsobilosti. *Notářská komora České republiky*. Dostupné z: <http://www.nkcr.cz/index.php?page=predbezneprohlaseni>.